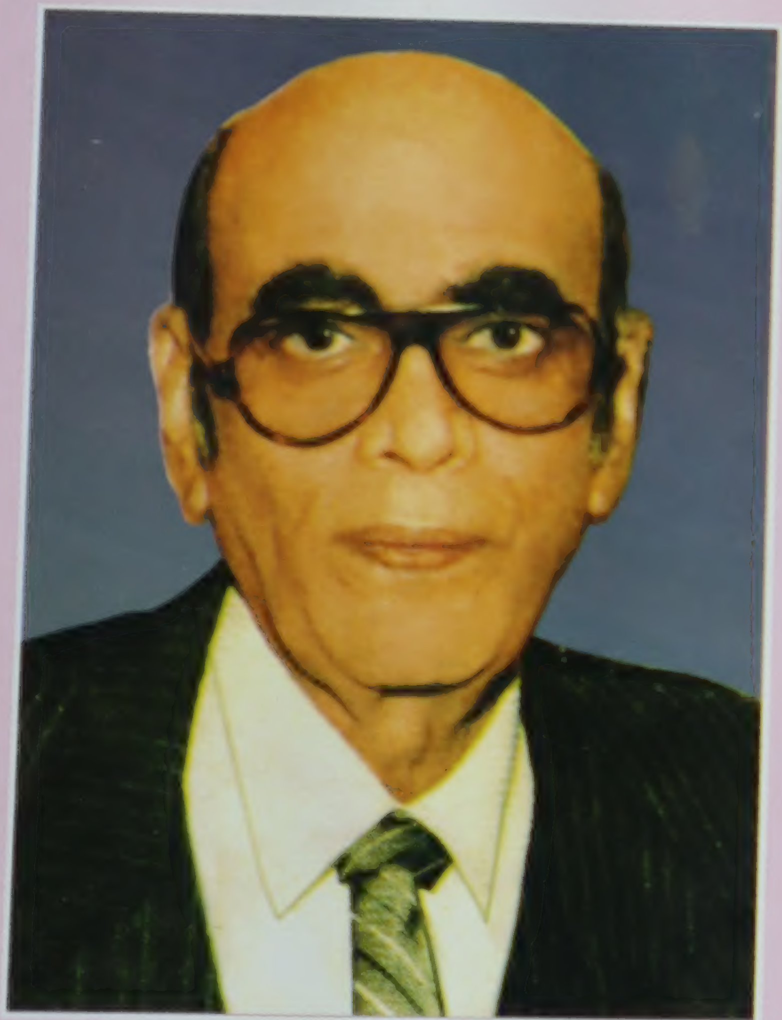
ساهت ۽ ڪلا جي

رچنا

جيون گُرسهاڻي

اِشاعت جو ڇٽيهون سال

Sahit ain Kala ji **RACHNA**
Editor : Lakhmi Khilani
Sub Editor : Mukesh Tilokani

ساهت ۽ ڪلا جي

رچنا- ۱۴۱

ايڊيٽر : لکمي کلاڻي

سب ايڊيٽر : مڪيش تلوڪاڻي

سال : ۳۶ Year-36

في انڪ : ۴۰ رپيا

Price Rs. 40/=

اَنڪ : ۱۴۱ Vol-141

Annual Subscription Rs. 400/=

Life Subscription Rs. 4000/=

(Jan. - March 2014)

ڀارت کان ٻاهر :
۱۰۰ يو. ايس. ڊالر

جنوري - مارچ ۲۰۱۴

ڇپارا : انڊين اِنسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي

P.O.Box-10 Adipur (Kutch) 370205
Ph: (02836) 263851, E-mail : contact@sindhology.org Website www.sindhology.org

سلسلو

Congratulation for Padamshri Award !
Rani Karnaa

پدم شري اَوارڊ لاءِ سنڌاللجيءَ پاران مبارڪون!

راڻي ڪرنا هڪ ئي سنڌي ڪلاڪار آهي جنهن کي هن کان اڳ سنگيت ناٽيہ اڪاڊمي
طرفان بہ نوازيو ويو آهي.

راڻي ڪرنا ڪٿڪ ۽ اوڙيسي جي جڳ پرسڌ نرتڪار آهي. هن گرو سندر پرساد (جئپور
گهراڻو) ۽ شري برجو مهراج (لکنئو گهراڻي) جي نظرثانيءَ هيٺ ڪٿڪ ۾ مهارت
حاصل ڪئي. گرو ڪيلو چرڻ مها پاتر جي رهنمائيءَ هيٺ ٻارهن سال اوڙيسي نرتيہ
جي سکيا بہ حاصل ڪيائين.

دنيا جي ڪيترن ئي ديسن ۾ هن جي نرت جا پروگرام پيش ٿي چڪا آهن. کيس
ڪيترن ئي انعامن، اپاڌين سان نوازيو ويو آهي.

'سهڻي ميهار' سنڌي نرتيہ ناٽڪا ۾ هن سهڻيءَ جي ڪردارنگاري سان گڏ اُن جي
نرتيہ جي هدايتڪاري بہ ڪئي آهي.

پنهنجي ناداني ۽ سبب هو پنهنجي اُن سنگهاسن تان دستبردار ٿي ويو آهي.

وهم وِرساياس، نات پنهون، آئون پاڻ هئي،

ڪيس پنهنجي عمل ذريعي، وري پيهر خدا بڻجڻو آهي:

سوئي ڪم ڪريجي، جس وچ الله آپ بڻيجي

اَڄ جي هستيوادي مفڪرن انسان کي پنهنجي شينهن واري حيثيت کي وساري، رڍن ٻڪرين جي ڌڻ (ييڙ) واري خسيسپڻي جي زندگي گهاريندو ڏسي اُن کي اَرٿ هيڻ، بي معنيٰ سڏيو آهي. اَهڙي زندگي سچ پچ جيئڻ جي قابل ئي ناهي. ڪير ڪيگاد ۽ شاپنهر جهڙن فيلسوفن انسان جي اهڙي قياس جوڳي حالت ڏسي ڪيس سندس هن غلامي ۽ جي ڀرم (Illusion) مان آجو ڪري ڪيس پنهنجي مالڪ هئڻ واري اصليت جو احساس ڪرائڻ ٿي چاهيو. ڪيرڪيگاد جي لفظن ۾:

We have lost the capacity of subjectivity and it is the task of philosophy to rediscover it for us.

فلسفي سان گڏ هر ڌرم مذهب جو بہ شروع کان ئي اهو هڪ ئي ساڳيو مقصد رهيو آهي، منش (آتما) کي سندس پرماتما جو انش هئڻ جو احساس ڪرائڻ. اهو جزو ئي ڪُل آهي، وحدت ئي ڪثرت آهي.

وحدتان ڪثرت ٿي، ڪثرت وحدت ڪُل.

ان وحدت الوجود جو پيروڪٽي، هر انسان کي پاڻ سڃاڻي، هن ڪائنات ۾ پنهنجي برتري ۽ جو وڃايل تخت ۽ تاج وري حاصل ڪرڻو آهي.

سنگيت، ساهتيہ، ڪلا جي ساڌنا، پاڻ کي پائڻ، سڃاڻڻ جو هڪ نهايت ئي ڪارگر ذريعو آهي. نرتڪار نرت ڪندي پاڻ نرت بڻجي ٿو وڃي. Dancer becomes the Dance ۽ گايڪ ڪلاڪار سنگيت جي سُرلهري ۽ ٿي پاڻ سنگيت ٿو بڻجي وڃي. صوفيائي سماع ۾ نچندي، ڳائيندي وڄائيندي

ماڻهوءَ ۽ مِروَن ۾ فرق

صوفي سنگيت روح جي خوراڪ آهي. گايڪ ڪلاڪار سالن جا سال سُرن جي سادنا ڪريٿو. سنگيت هن لاءِ عبادت آهي. راڳ ذريعي هو پنهنجو راڱ ريجهائيٿو، مالڪ سان ملڻ هڪ ٿي وڃيٿو.

آتما پرماتما جو ئي انش آهي. اُهي ٻه ٿا سڏيا وڃن، پر آهن هڪ ئي، جن کي جزو ۽ ڪُل به ڪوليو ٿو وڃي.

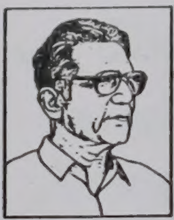
پڙاڏو سو سڏ ورورائيءَ جو جي لهين، هئا اُهين گڏ، پڌرَ ۾ ٻه ٿيا.

آتما ۽ پرماتما جي وچ ۾ لڳو آپي يا خوديءَ جو پردو آهي. جي اهو پردو هٽي وڃي ته انسان خود خدا بڻجي ٿو وڃي.

ڪين مائيندا من ۾ خودي ۽ خدا
ٻن ترارن جاءِ، ناهه هڪ مياڻ ۾

هرهڪ جيو جي سادنا يا رياض، پنهنجي هن آپي يا خوديءَ کي ترڪ ڪرڻ لاءِ آهي، جئن هو پنهنجي 'مان' سان ساڪياتڪار ڪري سگهي، پاڻ کي پائي سگهي، پنهنجي صحيح سڃاڻپ حاصل ڪري سگهي.

صوفي مت جو اهو ئي آڌار آهي. هرڪو طالب پنهنجي ذڪر ۽ فڪر ذريعي خود مطلوب بڻجي ٿو وڃي. هن ڪائنات ۾ پنهنجي وجود کي سڃاڻي، اُن جي صحيح ڪٿ ڪري، جيئن هو پاڻ کي 'اناالحق' چوائي سگهي. اهو ئي هزارن سالن کان ويدانت ۾ آيل 'اهم برهم اسمي' جي وائيءَ جو پڙاڏو آهي. شاعر ورور انسان کي سندس اصلوڪي سروپ جي ياد ڏيارين ٿا ته هو خود خدا آهي. اَڄ

ڪويتا / اَرجن حاسد

’آد ڪان‘

ٻوڙها اُهي اُهي سمهي پيسِ
ننڊ اَچي ويئي
ٿِڪپيءَ ڪاڌي آهيان
مميءَ سپ ٻڌو پئي
اَلائي ڇا تي اَٽڪيا هئاسين
هنجو ٽفن ميز تي سَٽي
هلي آئي هيسِ پنهنجي ڪمري ۾
هونءَ ويندو آهي تہ
در تائين وچي وِش ڪندي آهيانسِ
رومال ڏيانسِ تہ آٿر پڪڙي وٺي
روز نوان نوان ٽي پوندا آهيون.

ايترو ٻڌو هيم
مميءَ چيو هوس

ٽفن چو ٿو وساري وڃين
اُهو تہ ڪڻ
وٺ مان ٿي ڪٽي ڏيانءِ
روٽيءَ ڪهڙو ڏوهہ ڪيو
تيسي ڪاڏو آهين.

منجهند جو اَچي مميءَ اُٿاريو
اُٿ پٽ تي گڏجي گرُهہ ڪائي وٺون
زال مڙس تہ ائين هوندا آهن
رات جو وري اهڙي جو اهڙا
اِهي ئي تہ مزا آهن
آدِ ڪان اِهي ئي دستوُر آهن.

68, Neel Kanth Bunglows -1,
Near Mother Dairy,
P.O. BHAT. Dist. - 382428
(Gujarat)

هن مٿان وجداني ڪيفيت طاري ٿي وڃيٿي. هن الاهي موج مستيءَ جي عالم ۾ هن سان گڏ ٻڌندڙن جا روح بہ بلند پروازيءَ کي ڇهن ٿا.

هتان ڪٿي هُت، جن رکيو سي رسيون،
ساجن سونهن سُرت، وکان ئي ويجهو گهٽو.

پرڀو، ايشور، مالڪ، پرماتما جي هن کان ٻي ڪا بهتر تشريح (وياکيا) ٿي نٿي سگهي.

پرم - آتما = سونهن (Beauty) ۽ سُرت (Consciousness-truth)

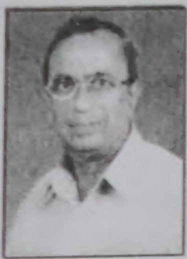
منش کي پنهنجي پسون ورتيءَ مان مٿي اُسري جي ماڻهو بڻجڻو آهي تہ کيس انهن للت ڪلائن ۽ سوڪيم ڪلائن جي ساڌنا ڪرڻي پوندي. راجا ڀرتريءَ جو هيءُ سنسڪرت شلوڪ بيحد ڄاتل سڃاتل آهي :

ساهتيہ سنگيت، ڪلا وهينڻ
ساکيات پشو پڇ وشڻ هينڻ.

جنهن منش کي سنگيت، ساهتيہ ڪلا لاءِ چاهہ ناهي، اُهو بنان پڇ ۽ سڱن وارو ساکيات پشو آهي.

ڪلا اِنسان کي گهڙي تراشي، سنڌس ويچار، وهنوار ۽ رُچيءَ کي Refined ڪري سڀيہ پرش بڻائي ٿي.

مبارڪُون

شري نامديو تاراچنداڻيءَ کي سنڌس پستڪ منش نگري (ڪوتا - 2011) تي مرڪزي ساهت اڪادميءَ طرفان سال 2012 لاءِ انعام عطا ٿيڻ تي.

سنڌالاجي پريوار

غزل / گوپ ڪمل

-ا-

جن کي نہ ڄاڻ، ڏوھہ اَڱڻ کي ڏئي ويا
ٽانڊن مٿان ڪي پيرين اُگھاڙا نچي ويا

مَلبي جي هيٺ آهي دَٻيل ڪو ٻُڏي نٿو
نيتا گھٽائي آيا ڪِريل گھر ڏِسي ويا

ڪُڏ تائين ٻوڙ ڪوڙ جي، سچو سدا نچي
وشواس ڪئن ڪيان مان، وڏا سچ چَٽي ويا

سُڌ ٿم ڏسڻ نہ ايندو، بھانا ڪري پيو
پُڇٽو هو حال جن کي، ڪَڏھوڪو پُڄي ويا

ڪو شوق ٿَن سفر جو، يا ٻي ڪا تلاش ٿَن
منزل پنيان ڇڏي، گھٽو اَڳتي وَڌي ويا

هن جي ٻئي بہ هٿ ۾ نہ ساٿيو هُنر هجي
آڱوٺو ايڪلويہ جو ڪَپائي ڏِجي ويا

هرڪو ڪري ٿو ناھہ، ڪمل حالتون ڏسي
پوپٽ بہ نيٺ نقلي گلن تي هري ويا.

غزل / لڪشمڻ دُبي

هُئُس ماڻهو مان بہ آسوُدو ڀَلو
پيار وچڙي ويو مگر ڳاٽي ڀڳو

ڏسُ تہ ڪيئن اوُنداهہ اُجڙيل غار ۾
ڪي لهي ڏاڪا ويو آ سوجهرو

جسم کان ٻاهر اَچي پاڇو ڪوئي
درد وِڻو آ تپت ۾ هيڪلو

هُئو تہ پاڳل لڙڪڙائيندي مونکي
ڳالهہ هڪڙي هوش جي چوندو ويو

جو اَڏيو اِنسان، آ مشڪل ترين
۽ وڏاتا جو اَڏيل سڀ سوُ ڪلو

بعد مدت جي مِليس مسڪان هڪ
يارُ بي اختيار جو روئي پيو

دِل و جان سان مان سندس سواڳت ڪريان
هڪ وهم پڻ ٿي سگهي ٿو فاصلو

درد ها، ڳڻتيون هيون، ڪي فڪر ها
اڄ بنان سيني جي ڪيڏو گهر ٻُسو

مان هجان ۽ مان هجان بس مان هجان
ڪيئن سهان مان تنهنجيءَ دل ۾ ڪوئي ٻيو

ڪيتري همت وچان سچ پيو چوي
ها، حقيقت ۾ چريو آهي، چريو.

ڀلجڻ دل جو وري مشڪل بڻيو
زندگي، دِلڪش ڀهانو آچِہ، ڪو

309/C, Natasha Soc., Opp. Old Petrol Pump,
Mira - Bhayander Road, Bhayander (E) - 401 105, (Mumbai)

غزل / گوپ گولاڻي

سُکن ۾ تہ سُک کي ماڻي ڏٺو آ،
ڏُکن کي بہ دل ۾ سمائي ڏٺو آ !

اُجالن ۾ تہ روشن رهيو پيار منهنجو،
اَنڌيرن ۾ تنهن کي بچائي ڏٺو آ !

منا گيت ڳاتا بهارن ۾ جي مون،
خزان ۾ بہ تن کي ڳائي ڏٺو آ !

ڪيم عرَض ايلاز ناهي اَثر ڪو،
اکين مان بہ ڳوڙها وهائي ڏٺو آ !

وَرَ وَرَ ستائڻ ۾ ڪيڏو مزو آ،
هڪ ڀيرو جنهن ڀي ستائي ڏٺو آ !

تلخ يادگيريون اچا دل ۾ آهن،
وچن ڪونہ تيون مون ڀُلائي ڏٺو آ !

اوهانجون دعائون اوهانجون دوائون،
سيئي بي اثر آزمائي ڏٺو آ !

-٢-

توکي ئي ڏسندو رهان
آئينو بڻجي پوان

ٽُڪبندي پيو ٿو ڪَيان
خود کي پر شاعر مَڃان

ميڻ جا هي چپ لَهيل
چنډ پڻ ڊڄندي چُمان

هرڪو رستو لالچون
ڪين ءِ ترڪڻ کان بَچان

توسان پڻ رشتو ٽُٽو
شعر ڪنهنجي لاءِ لِکان

پير هڪن چونڪ تي
ڪهڙي رستي تي وڃان

در نہ کوليندو ڪمل
آزمائي تو ڏِسان.

جاڙا غزل

-١-

ڪنهن مٿس ڪارنهن مَلي
روشنيءِ کان تو پُڇين

پيار جي پهرين چُمي
سانوريءِ کان تو پڇين

هرگهڙيءِ شوڪي ڏِسين
آرسيءِ کان تو پڇين

بي سُرن وٽ تي رهين
راڳڻيءِ کان تو پڇين

سمنڊ تو تي جو چَريو
چانڊنيءِ کان تو پڇين

سِرُ رکي ڪِٿ روئجي
اَجنبيءِ کان تو پڇين

توکي ڪنهن ڪارو ڪيو
هر نديءِ کان تو پڇين

شاعري جاڻي ڪمل
ڏاهريءِ کان تو پڇين.

-٢-

ڪنهنجي سامهون تو جُهڪين
سياڻو تي چا تو ڪرين

در دريون سڀ بند رک
ڪنهنجا واڪا جو ٻُڌين

چو تو ٽلڪان تنهنجي لاءِ
نيٽ منهنجو چا لڳين

اَڳتي ڪاريهر اَتئي
اُن کي لوڪر تو هٽين

اَج، اَچي ياڪر تہ پاءِ
دشمنن کان تو ڊِڄين

تنهنجي سامهون مان ڪڙو
آرسي سمجهي لِکين

زهر رشتن ۾ پري
نفرتون زنده رکين

مان ڪمل جهڙو ڪٿي
مونکي تو شاعر سڏين.

24, Vishram Society
Padamji Park, Pune - 411002
&
P.O. Box 1691, Dubai (U.A.E)

آزاد نظم/ گوپ گولاڻي

’اصل ڀارتواسي‘

اَسين جڏهن ولائت وڃون ٿا
تہ نقلي انگريز بڻجي موٽون ٿا،
جڏهن اَسين آمريڪا وڃون ٿا
تہ نقلي ڀُڏي جيوي بڻجي موٽون ٿا،
جڏهن اَسين رشيا وڃون ٿا
تہ پڪا ساميوادي بڻجي موٽون ٿا،
ليڪن
جڏهن اَسين ڀارت ۾ رهون ٿا
تہ اصل ڀارتواسي نہ ٿا بڻجون !
اَهڙو ڀارتواسي -
جنهن ۾ رام جي مريادا هجي !
شري ڪرشن جي ديانتداري هجي !
گوتم ٻڌ جو گيان هجي !
گرو نانڪ جي سد ڀاونا هجي !
وويڪانند جي وشالتا هجي !
۽ ڀڳت سنگهہ جي ڀڳتي هجي !

F. H/202, Scheme 54, Vijai Nagar,
INDORE - 452010

كوتا / گوپ گولاڻي

فرياد

منداءُون پل ڪرين مون سان
پلئون مان ڪري جاڻان،
زخم جي تو ڏنا دل تي
مٺي سوغات تو پانيان!

ڪٽي خنجر تکا نشتر،
وٺڻ هيءَ جان چاهين ٿو،
پلا منهنجو وجود چاهي
مٽائڻ جنهن کي چاهين ٿو!

ڪرائي ڇو قتل منهنجو،
کٽين ٿو بار خواريءَ جو،
لَڙل آهي ڪڙو سِرَ تي
اَچي ويو وقت تياريءَ جو!

ڪئي مون دوستي توسان
مگر ويري تون ڇو پائين،
ڪپائي ڪنڌ ڏيان خود ئي
اگر ھڪوار پي چاهين!

دلاسو جي ملي تنهنجو،
ڪڏان اوسيڙو جنمن جو،
تہ ملندين نيٺ هڪڙي پل
۽ کلندو پاپ ڪرمن جو!

(٢)

سچ کي نہ سچ چوان تہ پلا کوڙ کئن چوان؟
پنهنجي ضميرجي نہ ٻڌان، تنهنجي کئن ٻڌان؟

١.منظر کئين اکين جي اڳيان روز تا لنگهن،
ڇَپَ کين کي ڇُرِن تا ڇئي کجھہ نتو سگهان.

٢.کنهن پي ڏنو نہ سات ڇڏي وات تي وريا،
کيڏا نہ پرم پالي رکيا مون سلوک سان.

٣.ناريءَ کي مون اَجايو ڇهيو هو کلي ڏسي،
خوشبوءِ جي موهہ ۾ تو ڦٽي پاڻ کي وڃان.

٤.کيڏا نہ ها سوال، مليا کٽ صحيح جواب،
کهڙا جواب توکان سوالن جا مان پڇان؟

٥.کوڙا ئي ڳالهہ سچ جي سدائين کندا رهيا،
سچ کوڙ کي چوي کو سچائي تو جهٽ وڃان.

٦.انکل سان تو لکايو گهڻو ئي تي پاڻ کي،
پڙرو مگر ٿي راز ٿيو لفظ لفظ مان .

٧. انسان جي تہ وس ۾ کڏهن کجھہ بہ کونہ هو،
ان لاءِ پرم پالي تو کي پاڻ سان هلان.

٨. آ مرض لا علاج غريبيءَ جو (اَ)تم خبر
سپنا کٽي اَچن جي انهن کان تو کن هٽان.

غزل / ڪيمن مولاڻي

(١)

مان هوس ڏينهن سان پر اونده جو هو سفرُ،
هن شهر رات جو پڻ اجرو رکيو پڌرُ.

١. ڳالهيون مناس واريون چوڌر پکيڙيون تو،
هو ڏائقي ۾ تن جي ڪوڙاڻ جو اَڌرُ.

٢. ڏڙ ڏڙ ڪندي لنگهي وئي پرمان ڪا ريل جڻ،
جنهن وقت تو چيو هو ڪو بيسبب اکرُ.

٣. ميڙا ڪري ڪڪر تا ڏرتيءَ کان سج ڪَسين،
اِنصاف لاءِ ڪائي سج تن سان ٿو نڪرُ.

٤. هر دؤر ۾ ائين ئي ٿيندو رهيو هتي،
ٿو چاڪ ڪان وڪامي مهنگو سدا اَڱرُ.

٥. ٿي شهر ۾ ملي ڪٿي آسائشي گهڙِي،
مشڪل ڪڏهن ملي ٿو ڍوڍي سان ڳڏ ٻصرُ.

٦. جنهن چيز لاءِ رهين ٿي تون ٻنڪندي اي دل،
ملڻو سو ناهه توکي سڪ پيار جو وکرُ.

وائي / کيمن ٻوُ مولاڻي

سهڪي ساڻو ساهہ

جيءَ ٻرتا ٽانڊا ٻرن،

١. ماڻهوءَ تي آ ڪو نہ اَچ،

ماڻهوءَ جو ويساهہ - جيءَ ٻرتا ٽانڊا ٻرن.

٢. ٻيڙا ٿو ٻوڙي وڃهي،

ڪارو سمنڊ اٿاهہ - جيءَ ٻرتا ٽانڊا ٻرن.

٣. گُل تہ ٽڙيا ها چوڇ مان،

مالهيءَ ڪيا تباهہ - جيءَ ٻرتا ٽانڊا ٻرن.

٤. چنڊ نہ ڪو تارو ڏسان،

چوڌاري اونداهہ - جيءَ ٻرتا ٽانڊا ٻرن.

٥. ڪونہ ٿئي ڪنهن چيز تي،

هاڻي ڪو اواح - جيءَ ٻرتا ٽانڊا ٻرن.

٦. ڳالهہ ڪرڻ انصاف جي،

آهي چٽڪ گناهہ - جيءَ ٻرتا ٽانڊا ٻرن.

٧. حرفت سان ڪانئر ٻڌيو،

مانجهي مرد ملاح - جيءَ ٻرتا ٽانڊا ٻرن.

A-New 14/134,
Bairagrah,
Bhopal - 462030
Mb. 094250-51715

ھلي گھر منجھان ويو، وري ڪونہ آيو،
تفاوت ھو ڪنھن تي ذري ڪونہ آيو.

١. ڏئي ٿو وڏن کي اَجا پي ھوُ عزت،
شھر جي ھوا سان ڪري ڪونہ آيو.

٢. گھڻوئي مان بيٺس ڪڏي بُغض من مان،
ڪٽي کي قدم ھوُ وڌي ڪونہ آيو.

٣. سجايو ڪَلِيءَ پاڻ کي رنگ و بوُ سان،
مگر ڪوئي پوپٽ اُڏي ڪونہ آيو.

۴. ڪري عشق ھاڻي روئڻ آھي وينو،
زماني کان رمزون سکي ڪونہ آيو.

۵. اَٿس شان رتبو، لڳي تہ بہ ڏکي ٿو،
چپيل ھو ڪندو سو ڪڏي ڪونہ آيو.

٦. چيائون تي جنھن کي سڄڻ آھي منھنجو،
ڏکيءَ ويل اچ سو ھلي ڪونہ آيو.

غزل / گوبند ريجهواڻي

جڏهن آئي قلم هٿ ۾، ڪويتا هڪ رَچي وَرتي،
ڏنو آنند تنهن سڀ کي، ٻٽي جا خوب رَسُ جَهرتي.

اونهاري منجهه گرمي ۽ سياري ۾ پوي ٿو سيُءُ،
وِجهي برساتِ چوماسو، ڪري سائي سڄي ڌرتي.

دکن کان پو(ءِ) اَچن ٿا سک، اچي ٿي چانوَ اُس کان پو،
اَچي مهراڻ ۾ ٿي جئن، سدائين اوٽ ۽ ڀرتي.

پوي برڪت ٿي روزيءَ ۾ مِلي سک ٿو اَلوڪِڪ نِت،
رکي سچ تي آ جنهن قائم، سدا پنهنجي مَنو ورتي.

چڙهي جا ڳالهه ٿي ضد تي، ڏنيو ٿئي فيصلو تنهن جو،
رٺي محبوب کان جا نارِ سا پِي آ ڏکي پَرتي.

وِساري جو چڱي اَحسانُ، سو آ مَطِلَبي ماڻهو،
ڏجي اُپڪار ٿو بدلو، رکي دل ۾ سدا سُرتي.

"Shiv Ashish"
92 - Khodiyar Nagar St : No. 3
B/H. Giriraj Society
Joshipura,
Junagadh - 362002

غزل / زبير سومرو

پکين ڳايو، گلن مرڪيو، اُڃن تي ڇمر ڇايا،
پسيون پنبڻيون، ٻُسي دل تي، پرين ء جا نيڻ ياد آيا !

اَسان سڀ حسرتون گروي رکي، تهمت ڪمائي سي،
ڪٿي سي ننڊ جي جوٽا، سمورا خواب هارايا !

اسان کي ظرف جي سوليءَ تان ڪو للهي سگهي ٿو ڇا؟
لوهان جا ڏس، لوهان جا گس، اسان جي ڪنهن نہ ڪم آيا.

وٺي ڙي زندگاني وٺي، پيڪوڙيل من جي واريءَ جان،
نہ ڪو عشق نمٽايو، نہ ڪي ڪم ڪار اُڪلايا !

اَسان جا نيڻ قيدي ها، اسان جا شعر باغي ها،
اَسان جا خواب ها، الائي ڪنهن تہ مارايا !

اهي سپنا، جتي نپنا، جتي هي حسرتون تاتيون،
اُهي سڀ جهنگ ساڙايا، اُهي ٻيلا ئي ٻارايا !

H . No. 19/140
Panj peer, Hathi Gate,
Shikarpur, Sindh
E mail : Zasoomro9@gmail.com

’رشتن جي خوشبوءِ‘ ’ڪنور مينهن وسايا‘ ۽ هڪ مرتب ڪيل ڪتاب، ’جي پانئين جوڳي ٿيان‘. سندس ستون ڪتاب، ’گوپال نڪر جون رچنائون‘، جنهن ۾ سندس سمالوچنائون پيپر ۽ سفرناما آهن، اُميد ته جلد اسانکي ملندو.

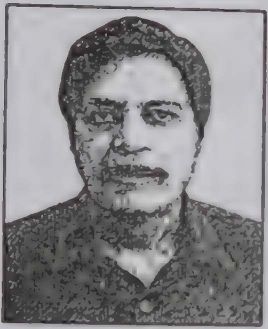
گوپال نڪر پنهنجي رچنائن ۾ هميشه ڪجهه نئون ڏيڻ جي تلاش ۾ رهيو ۽ اُهو نئون هڪ سهڻي ۽ جاندار ٻوليءَ ۾ ڏنائين.

گوپال نڪر هڪ سٺو ڪوي، سٺو ڪهاڻيڪار، سٺو چترڪار، هڪ سٺو مرتب ڪندڙ ته هوئي، پر اُن سان گڏ هڪ سٺو سمالوچڪ به هو. سٺي رچنا پڙهندو هو ته واه! واه! ڪري اُٿندو هو. ڪا ڳالهه نه وڻندس ته بنا هچڪ جي چئي ڏيندو ۽ لکي به ڏيندو هو. هو پنهنجي ڪلا سان وفادار هو. جيڪو لکندو هو اُهو گهري سوچ ۽ پوري محنت سان لکندو هو ۽ هميشه ڪجهه نئين چيز ڏيڻ جي ڪوشش ڪندو هو. سندس مشهور ڪهاڻي، ’جنريشن گئپ‘ اُن ڳالهه جي شاهِد آهي. سندس ٻيون ڪهاڻيون، ’سنڌي 66.Fm‘، ’ڪنور مينهن وسايا‘، ’سڏ‘، سرينڌر ۽ نئون زخم به اُن ڏس ۾ ڪنيل قدم آهن.

برک اديب شيام جئسنگهاڻي سندس ڪهاڻين جي مجموعي، ’رشتن جي خوشبوءِ‘ تي ڳالهائيندي چوي ٿو ’لاشڪ جديد زندگيءَ کي هن نهايت گنڀيرتا سان سمجهڻ ۽ چٽڻ جي ڪوشش ڪئي آهي هنن ڪهاڻين ۾. اُهو من جي سچائيءَ جو ثبوت آهي. ماحول، ڪردار، ڪهاڻين جو تاڃو -پيٽو يعني اُٿت، پس منظر هڪ اِڪائيءَ ۾ پنهنجو اثر ٿا ڇڏين. ڪردارن جا اِرادا، عڪس، مايوسگيون، ڪافور ٿيندڙ اُميدون، هڪ ڪئپسول ۾ قيد ٿي برف جيان هڪ ڊُڪ جيان اسانجي ڳلي جي اندروجن ٿا ۽ پُرزا پُرزا ٿي اسانجي سمورين نسن ۾ ڦهلجي ٿا وڃن .... گوپال نڪر جون ڪهاڻيون رواجي ليکڪان هٽيل ۽ ٻولڊ آهن. ناري پاتر اڪثر پُرش پاترڪان وڌيڪ اُپري روشنيءَ ۾ اَچن ٿا ۽ وستارءِ اِظهار پائين ٿا.‘

گوپال نڪر منهنجو شخصي دوست هو ۽ مون کيس ويجهڙائين تان جاچيو آهي. سندس رڳ رڳ ۾ سنڌي ادب سمايل هو. هو پنهنجي زندگيءَ جو وڏو

شرڌانجلي / بنسي خوبچنداڻي

گوپال ٺڪر

هڪ سٺو اديب، هڪ قربدار دوست

’منهنجي ڪهاڻين ۾ استري ڪردارن منهنجي شخصي جيون جي ڪن حصن کي اُهو سڪون پهچايو آهي جيڪو شايد ئي زماني جي ڪنهن حاصل ٻي نعمت ڏنو هوندو ..... ڪڏهن ڪڏهن خود کي ڪرشن سمجهڻ لڳندو آهيان ..... مان سوڪيم آهيان، مان اِستري آهيان .... ’مان گرنٽ آهيان، مان هر پل ۽ هر جڳهه وياپڪ آهيان .... مان هنس جي چال آهيان، مان گنج جي توفيق آهيان ..... مان ٻوڙندڙ جنگ ۾ جوڌو آهيان، مان ٻهرين ٻالڪ جي ٻهرين مسڪراهٽ آهيان، مان ڪائنات جو نور آهيان، مان ڍنڍ جي گهرائي آهيان، مان نيل پهاڙن جي پڪيڙ آهيان، مان وشو جي شانتي و اَشانتيءَ جي جڙ آهيان، مان جنم مرڻ جي ماپ آهيان، مان وشو آهيان، مان مها مايا آهيان. پر پوءِ اِهو سڀ ڀرم آهي، جڏهن ٽائليٽ جي فلئش ٽئنڪ مان نڪرندڙ ڀرپور آواز ڪنن ۾ پوندو اٿم.....‘ ۽ وري اڳتي، ’ليکڪ من جي اکين سان هر ڪهاڻيءَ جي ڪردار کي چمي ٿو. اُن سان گڏ پنڌ ڪري ٿو. ڏاڪڻيون چڙهي ٿو. سهڪي سهڪي اُجهاميل اکين سان هيٺ لهي ٿو. اُن سان جيئندي، پنهنجي نجي حياتيءَ جي وجود کي ڀُولهي ٿو.‘

مٿيان ٺڪر ڪهاڻين جي مجموعي، ’رشتن جي خوشبوءِ‘ ۾ اڳياڙيءَ ۾ ڏنل پنهنجي ۽ پنهنجين ڪهاڻين جي سڃاڻپ ڏيندي ليکڪ گوپال ٺڪر جا آهن، جنهنجو عنوان آهي ’ڪهاڻيءَ جي ڀڃڪ‘

گوپال ٺڪر وٽان سنڌي ادب کي ٦ ڪتاب مليا. ٻه ڪويتا جا، ’جهاتين ۾ لاٽيون‘ ۽ حيف تنهين وطن وساريو‘، ٽي ڪهاڻين جا مجموعا، ’ڏنڌلا عڪس،

ليک/ آر. ايم. هري

سدا حيات جيون گرسهاڻيءَ جي شخصيت ۽ فن

جيون جو جنم سونهاريءَ سنڌ جي ڪراچي شهر ۾ ۱۲ آڪٽوبر ۱۹۲۸ع تي ٿيو ۽ ۱۹ جون ۱۹۹۴ع تي، ٦٦ سالن جي عمر ۾ هو اُن ديس ڏانهن روانو ٿي ويو جتان ڪو به موٽيو نه آهي. جيسين هو حيات هو تيسين هن جيڪا سنڌي رنگ منچ جي شيوا جنهن لڳن سان ڪئي، سا ڪو به سنڌي ڪلاڪار ڪڏهن وساري نٿو سگهي. هو سنو ۽ سلجهيل ناٽڪڪار، هدايتڪار هو ان ۾ ڪي به ٻه رايا ٿي نٿا سگهن.

هو اڃا ننڍڙو ئي هو جو سندس پتا صاحب سرڳواس ٿي ويا ۽ اڃا پنهنجي پيرن تي بيهڻ لائق به نه ٿيو هو جو هن جي ماتا صاحب به گذاري وئي. هن کي سندس ماسيءَ ۽ ماسڙ پالي وڏو ڪيو. جيون لڳ ڀڳ سوا ڇهه فوٽ لنبو ۽ رعبدار شخصيت جو مالڪ هو. سندس مٺو دلڪش آواز ۽ سڀاجهڙيون اکيون هرڪنهن کي پهرينءَ ملاقات ۾ ئي پاڻ ڏانهن ڪينچي وٺڻ ۾ ڪامياب وينديون هيون. جيون جي شخصيت جي باري ۾ احمد آباد مان شايع ٿيندڙ 'اسٽيج' مخزن ۾ اجهو هن ريت ڄاڻايل آهي:-

'انوکي شخصيت جو مالڪ، اميتاب بچن کان لنبو، سنيل دت کان وڌيڪ شيرين، صاف سنڌي لکندڙ ۽ ڳالهائيندڙ جيون سان ملڻ بعد پهرين ئي ملاقات ۾ ائين محسوس ٿيندو آهي ته جيون کي سالن کان سڃاڻون. جيون پنهنجي دلفريب مشڪ ۽ اکين جي چمڪ سان چقمقي ڪشش جو ڪم وٺندو آهي. جيون اڪثر گهٽ ڳالهائيندو آهي پر جڏهن به ڳالهائيندو آهي، خوب ڳالهائيندو آهي.'

مدن جماڻي، برک ڪلاڪار، هدايتڪار ۽ فلم ڊائريڪٽر.

ساڻي ئي پرچي ۾ اسانجي جاتيءَ جي هڪ سلجهيل ليکڪ ۽ سنڌي

حصو، ادب پڙهندي، ادب سوچيندي، ادب لکندي ۽ اديبن جي صحبت ماڻيندي گذاريندو هو. سنڌي ساهتڪارن ۾ اهڙو ڪو ورلو هوندو جنهن سان سندس ويجها ناتا نہ هوندا! هن جي DNA ۾ سنڌي ساهت جو ٻج پيل هو. اُن ٻج کي وڌايو ۽ ويجهايو سنڌيءَ جي مشهور اديبن جي ساٿ، جن ۾ ايم. سگن، ايم. ڪمل، موهن ڪلپنا، ايشور آنچل، ڦتن پرسوائي، لعل پشپ، گنو سامتاڻي، هري پنڪج، وشنو ڀاٽيا ۽ شيام جئسنگهاڻي جاتل سڃاتل نالا آهن.

سنڌي نظم جي تخليقي صنف 'چو اڪرا' جي مجموعي 'حيف تنهين وطن وسارئو' جي مهاڳ ۾ سنڌي ادب جا مايہ ناز شاعر ارجن شاد هيئن ٿا لکن، "گوپال نڪر جي شاعري منهنجو هميشہ ڌيان ڇڪائيندي آهي. هن کي شاعرالو من آهي ۽ جيڪي لکندو آهي اُهو دل ۽ دماغ تي اثر ڇڏيندو آهي. هن جي شعر ۾ ويچار ۽ جذبات جو خوبصورت اِمتزاج هوندو آهي. چو اڪرا 'حيف تنهين وطن وسارئو' سنڌي شاعريءَ کي سندس نئين دين آهي ..... گوپال نڪر نئين ڪويتا تي بہ قلم آزمايو آهي. گهڻي ئي ڪوين سٺيون ڪويتائون لکيون آهن. گوپال نڪر جي ڪوتا ۾ جدا جدا سچايون ۽ نراليون تشبيهون نظر اينديون. هن جي ڪوتا ۾ انفرادي انگ موجود آهي ۽ موضوعاتي نواڻ بہ ڪوتا ۾ ڪوٽ ڀريل آهي."

اديب گوپال نڪر جو جنم سيوهڻ، سنڌ ۾ 10/2/1940 تي ٿيو ۽ هڪ اِڪسيڊنٽ ۾ سندس اوچتو ديهانت 12/8/1913 تي ٿيو. انسان ڀلي زنده نہ رهي پر ليکڪ ۽ شاعر پنهنجي رچنائن ۾ هميشہ زنده رهندو آهي، جئن زنده آهي گوپال نڪر هڪ سٺو اديب ۽ هڪ قربدار دوست.

B/603, Woodland,
Near Ashok Academy,
Lokhandwals Complex,
Andheri (W) Mumbai - 400053

جي خوب شيوا ڪري واهه واهه حاصل ڪئي. ساڳيءَ ئي شام تي جيون جو پهريون لکيل ايڪانڪي ’ڊيٽي ليٽي‘ به سندس ئي هدايتڪاريءَ هيٺ ڪاليج جي ڪکين تمام سهڻي نموني ڪاميابيءَ سان پيش ڪيو. لاشڪ پارٽ جي راڄڌانيءَ ۾ سنڌي سانسڪرتڪ جيون جي شروعات ڪرڻ جو اُهو هڪ سونهري ڏينهن هو. ۱۹۵۰ کان ۱۹۵۲ واري ڪاليجي دؤر جي ٽن سالن ۾ جيون جي هدايتڪاريءَ هيٺ ۷ ناٽڪ پيش ٿيا جن ۾ به سندس ئي لکيل هئا : ’ڊيٽي ليٽي‘ ۽ ’فئشنبل‘. اپريل ۱۹۵۲ ۾ جيون ۽ هيمراج دهليءَ ۾ تعليم ختم ڪري ڪاليج جي سرگرمين کان الڳ ته ٿيا پر ٻنهي جي لڳاتار چٽڻ جو اِهو نتيجو نڪتو جو دهليءَ جي نگر نگر ۾ سنڌي سنستائن ۽ پئنچايتن پنهنجو ٻوٽو پارڻ شروع ڪيو. ايندڙ پنجن سالن ۾ الڳ الڳ سيائن سنڌي ايڪانڪي ناٽڪن جا ۱۴ پروگرام پيش ڪيا، جن ۾ جيون جو لکيل ناٽڪ ’ڪاڪو ڀلاٽيءَ وارو‘ ۱۹۵۴ ۽ ۱۹۵۵ ۾ سدا حيات هيمراج ناگواڻيءَ جي هدايتڪاريءَ هيٺ ڪاميابيءَ سان پيش ٿيو. ۱۹۵۸ ۾ جيون واپس دهليءَ موٽڻ کان پوءِ، راڄڌانيءَ جي مرڪزي سنستا - **سنڌو سماج** - سان جڙي ويو ۽ سيڪٽ سيڪريٽريءَ جو پدُ بخوبيءَ نڀاهيائين. اُن سان گڏ ناٽڪ لکڻ ۽ ناٽڪن جي هدايتڪاري ڪرڻ هن بدستور جاري رکيا. اُهي پروگرام پيش ڪري جيون عام جنتا جو پيار ۽ ناٽڪ جڳت ۾ مشهوري حاصل ڪئي. اِهو سلسلو ۱۹۶۰ تائين هليو. ۱۹۵۹ ۾ ٽي ايڪانڪيون پيش ٿيون جن مان ٻه جيون جون لکيل هيون : ’ڪاڪو ڀلاٽيءَ وارو‘ ۽ ’نيلام‘ ۽ ٽنهي ناٽڪن جي هدايتڪاري پڻ سندس هئي. مارچ ۱۹۶۰ ۾ جيون جو اڳيو لکيل ناٽڪ ’فئشنبل‘، سندس هدايتڪاريءَ هيٺ وري پيش ڪيو ويو. فرق صرف اهو هو ته اِن سال اڳ سڀ ڪردار ڪاليج جي ڇوڪرن ڪيا هئا ۽ هن ڀيري ٻنهي جنسن جي ڪلاڪارن ملي ڪم ڪيو ڇاڪاڻ ته ۱۹۵۲ واري زماني ۾ اجا ڪيون ناٽڪ ۾ گهٽ وڌ اڃڻ لاءِ تيار هيون ۽ مردانا پارٽ به هنن کان ئي ڪرائي سگهبا هئا جو ته ٻنهي جنسن جو گڏ اسٽيج تي ڪم ڪرڻ اجا مائٽن کي پسند نه هو. ۱۹۶۰ ۾ سنڌو سماج، دهليءَ طرفان راڄڌانيءَ ۾ پهريون

ٻولي، ساهت ۽ سيپتڪ ورثي جي مورچي تي چست مهندار- شري ڪيرت ٻاٻاڻيءَ وري هيئن ڄاڻايو آهي :-

جيون ٿا تہ اميتاب بچن کي فلمي دنيا ۾ 'لنبو' چوندا آهن. اهو ڪجھ پيار وچان، ڪجھ سندس قدبت جي ڪرشمي جي ڪري آهي. سنڌي ڪلا کيتر ۾ پڻ هڪڙو اهڙو پيارو 'لنبو' آهي. مونکي لڳي ٿو تہ ٻہ رتيون سرس ٿي آهي، پرسائي وقت سنڌي ڪلاکيتر ۾ پڻ نهايت ئي پياري ۽ انوکي شخصيت جو مالڪ آهي. .... سنڌي ناٽڪ کيتر اندر تہ هيو ڪو اهڙي حليمائيءَ جو صاحب مون کي نظر ڪونہ ٿو اچي، باقي نفارا وڄائيندڙ ڪوڙ آهن.'

جيون اڃا الکل ڏهين سالين جو هو جو هو ڪراچيءَ ۾ گھر جي ڪڏ تي، چادرن جي اسٽيج سنواري، ڪن سنگتين کي گڏ ڪري، ڪنهن ڏرمي يا تواريخي فلم ۾ ڏٺل درشيہ ناٽڪ جي روپ ۾ پيش ڪندو هو. اُنهن ڏينهن جي مشهور فلمي اداڪارن - جانڪاوس ۽ ناديا - جي فلمن جا درشيہ دهرائيندو هو. اسڪول جي ناٽڪن ۾ پڻ پارٽ ڪري هن ناٽڪ جي کيتر ۾ قدم رکيو. جلد ئي پارٽ جو ورهاڱو ٿيو. ١٩٥٠ ۾ هن ايم اي. ڪرڻ لاءِ، دهليءَ جي دهلي ڪاليج ۾ داخلا ورتي. تنهن زماني ۾ اُن ڪاليج ۾ سنڌي وديارٿي ڪافي انداز ۾ هئا جن مان ڪيترن تي سنڌي ٻولي ۽ سنڌيت کي بچائي رکڻ جي ڏُن سوار هئي. سنڌيءَ ۽ فارسيءَ جي پروفيسر سدا حيات ڊاڪٽر هرومل سدارنگاڻي 'خادمؔ' صاحب جي رهنمائيءَ ۽ نظرداريءَ هيٺ، وديارٿين سنڌي ساهتيہ سڀا برپا ڪئي ۽ جيون بہ اُن سان جڙي ويو. اُنهن ئي ڏينهن ۾ جيون جي ڏيٺ ويٺ سدا حيات هيمراج ناگواڻيءَ سان ٿي جو پڻ ان ڪاليج جو وديارٿي هو. اڳتي هلي، جيون جي سنگ ۾ هيمراج ناگواڻيءَ سنڌي ناٽڪ جي مايہ ناز اداڪار هئڻ جو درجو حاصل ڪري، رنگ منچ جي خوب شيوا ڪئي. بس ٻنهي جي اٽُننڊڙ دوستي ٿي وئي ۽ ٢٤ نومبر ١٩٥٠ تي دهلي ڪاليج هال ۾ راڄڌانيءَ جو پهريون سنڌي ايڪانڪي ناٽڪ "ڳامٿو ڊاڪٽر' جيون جي هدايتڪاريءَ سان هيمراج ۽ ٻين ڪاليج جي وديارٿين، بيحد ڪاميابيءَ سان پيش ڪري سنڌي رنگ منچ تي پهريون قدم رکيو ۽ ٻنهي، ايندڙ ٢٤ سال سنڌي ناٽڪ

وغيره حاصل ٿيون جن ۾ قابلِ ذڪر آهن اکل ڀارت سنڌي ايڪانڪي چٽاڀيٽين ۾ ۵ بهترين هدايتڪاريءَ جا انعام، هڪ بهترين پيشڪش ۽ ٻه ٻيون نمبر بهترين پيشڪش جا انعام. ان کانسواءِ ۱۹۸۸ ۾ وشو رنگ منچ ڏينهن World Theatre Day تي دهلي ناٽيه سنگهه طرفان، جيون جي سنڌي رنگ منچ لاءِ ڪيل شيوائن جي قدرشناسي ڪندي، سندس عزت افزائي ڪئي وئي. ۱۹۹۰ ۾ سنڌي سوشل ۽ ڪلچرل سوسائٽي دهليءَ طرفان، جيون کي 'سنڌو رتن' جي انعام سان نوازيو ويو ۽ ۱۹۸۹ ۾ بمبئيءَ جي مشهور سنستا، پريه درشني اڪادميءَ، جيون کي سنڌيت جي هلچل ۾ اڳڀري رهڻ لاءِ عزت افزائيءَ جو انعام ڏنو هو. ۱۹۹۲ ۾ وري ناگپور جي 'انڪور' سيئيتڪ گروپ طرفان جيون کي عزت افزائيءَ جو انعام حاصل ٿيو.

جيون جو اهو پڪو وشواس هو ته ٻين ڪلائن وانگر ناٽڪ ڪلا به هڪ قدرتي ڏات ته آهي ئي پر اُن سان گڏ محنت ۽ لگن جي به ضرورت آهي. سندس اهو به ويچار هو ته هڪ ڪامياب هدايتڪار لاءِ اهو پڻ ضروري آهي ته هن کي زندگيءَ جي الڳ الڳ پهلن جو انڀوُ هجي ۽ ان سان گڏ ساهتڪ سوجهه ٻوجهه انساني سڀاوَ جي پروڙ ۽ اڳواڻيءَ جا گڻ هوندا ته هن کي ڪامياب ٿيڻ ۾ خوب مدد ملندي. جيون پنهنجن ڪلاڪارن جي اسٽيج جي چرپر Movements تي گهڻو ڌيان ڏيندو هو. سندس وشواس هو ته ناٽڪ ۾ ورتل هرهڪ چرپر جو مطلب هئڻ گهرجي ۽ گڏو گڏ گفتگو Dialogue ۽ چرپر جو پاڻ ۾ تال ميل هئڻ ضروري آهي. مثال طور غصي ۾ چيل Dialogue وقت اگر چرپر Movement به ڪرڻي آهي ته اُها تکڙي رفتار واري هئڻ گهرجي ۽ ڍلي ڍالي بلڪل نه. ناٽڪ لکڻ يا پيش ڪرڻ جي چونڊ ڪرڻ وقت هو ٽن ڳالهين جو خاص ڌيان رکندو هو:- (۱) ناٽڪ جي ٿيم Theme (۲) ناٽڪ جي گفتگو ۽ (۳) ناٽڪي موڙ Dramatic climax. هن جو چوڻ هو ته درشڪن جي ناٽڪ پسند ڪرڻ جو معيار مٿاهون ڪرڻ جي جوابداري، هدايتڪار کي نڀاهڻ گهرجي. اُن ڏس ۾ ڪوشش ڪندي هن ڪيترائي سنجيده ناٽڪ پيش ڪيا جن ۾ شامل آهن ايڪانڪيون 'الجھن'، 'آخر جيت اسانجي'، 'پريم جي سيجا'، 'دودو چنيسر'، 'آدمخور'، 'دولهه درياخان'، 'بس اسٽاپ تي'،

مڪمل اصلوڪو نه - فصلو ناٽڪ، سدا حيات گوورڌن ڀارتيءَ جو لکيل، ’بگڙيل گهر‘، سدا حيات گوبندرام ناٿاڻيءَ جي قابل هدايتڪاريءَ هيٺ، پيش ڪرڻ جون تياريون ٿي رهيون هيون ۽ جيون جو دادا گوبندرام ناٿاڻيءَ ڪي هر ڏس ۾ پورن سات سهڪار مليو. انهن تيارين دوران جيون ۽ ٻين ڪلاڪارن جي رٿ هئي ته دهليءَ جي ڪلاڪارن کي پنهنجي الڳ سنسٿا هئڻ گهرجي جيڪا ڪلاڪيتر ۾ اُنتيءَ لاءِ يتن ڪري ۽ ڪلاڪارن جي تڪليفن جو جوڳو قدر ڪرڻ جا پورا اُپاءَ وٺي. ڊسمبر ۱۹۶۰ ۾ ’بگڙيل گهر‘ جي ڪامياب پيشڪش ڪانپوءِ، مٿي ڄاڻايل رٿ کي عملي جامو پهرائڻ لاءِ جون ۱۹۶۱ ۾ دهليءَ ۾ سندو ڪلا سنگم جو جنم ٿيو. جيون کي سنگم جو سيڪريٽري چونڊيو ويو ۽ سڀاپتي ٿيو دادا گوبندرام ناٿاڻي. ’سنگم‘ برپا ٿيڻ کان وٺي، جيون جي پرلوڪ پڌارجڻ تائين، يعني ۳۲ سالن ۾ جيون جي هدايتڪاريءَ هيٺ ۳۲ ايڪانڪين جا ڪل ملائي ۱۰۲ پيشڪش ٿيا جن ۾ ۱۸ پيشڪش تجرباتي (Experimental) ناٽڪن جا هئا ۽ ۶ ايڪانڪيون جيون جون لکيل هيون. ۱۹۶۴ کانوئي جيون مڪمل نه-فصلا ناٽڪ ٻه پنهنجي ئي هدايتڪاريءَ سان پيش ڪرڻ شروع ڪيا. ۳۰ سالن ۾ ڪل ۱۴ مڪمل ناٽڪن جا ۷۶ پيشڪش، دهليءَ جي ناٽڪ پريمين لاءِ خواه دهليءَ کان ٻاهر آگره، احمد آباد، اَجمير، بڙودو، ڪلڪتو، گانڌيڌام، جئپور، ڪانپور، لکنو، ناگپور ۽ پٽنا ۾ بيحد ڪاميابيءَ سان پيش ڪري سنڌي رنگ منچ جي هن دل وڄان سان شيوا ڪئي. اُن ڪانسواءِ، جيون جي هدايتڪاريءَ هيٺ سندو ڪلاڪيندر دهليءَ طرفان ٻه سنگيت - ناٽڪ (سُر سورٺ ۽ سُر مومل راڻو) ۱۹۶۸ ۽ ۱۹۶۹ ۾ دهليءَ ۾ تمام گهڻي ڪاميابيءَ سان پيش ٿيا. ۱۹۹۰ ۾ جيون هڪ ويڊيو فلم ’اُڪا پند پيار جا‘ پڻ سندو ڪلا سنگم طرفان، پنهنجيءَ هدايتڪاريءَ هيٺ تيار ڪرائي. بيحد فخر جي ڳالهه آهي جو هيءَ فلم ۱۴ جولاءِ ۱۹۹۰ تي بمبئيءَ دوردرشن تان ڏيکارڻ کان پوءِ ۱۹۹۲ ۾ دوردرشن دهليءَ ۽ دوردرشن ڪلڪتي مان ٻه سنڌي درشڪن کي ڏيکاري وئي هئي.

جيون کي سندس فن جي قدرشناسي ڪندي ڪيترائي انعام ٽرافيون

ٻچاو لاءِ ٻک هڙتال هجي چاهي اڪل پارٽ ساهت سميلن هجي يا اڪل پارٽ ناٽڪ مها اُتسو هجن، هو هميشه پهرينءَ صف ۾ ئي هوندو هو. البت ان ڳالهه کان انڪار نه ڪري سگهبو ته پنهنجي ساٿي ڪلاڪار سدا حيات هيمراج ناگوانيءَ جي چالاڻي کان وٺي پڇاڙيءَ تائين، يعني لڳ ڀڳ ڏهن سالن جي دوران ۾ سندس ناٽڪي ڪيترجي ڪاريه ۾ ماٺائي اچي وئي هئي. ايتري قدر جو سندس برپا ڪيل سنڌو ڪلا سنگم طرفان، نوان ناٽڪ پيش ڪرڻ جي رفتار تمام ڍلي ٿي وئي. اهڙ ڪيل ناٽڪن جي دهراءَ ڪي پاسيرو رکجي ته ڏسبو ته ڏهن سالن ۾ صرف هڪ نئون ته - فصلو ناٽڪ 'يتين بنان گهر' ۽ ٻه ايڪانڪيون - نئون ٽيليفون ۽ دولهه درياخان - ئي درشڪن جي سامهون اچي سگهيون.

سدا حيات جيون گرسهاڻيءَ جي شخصيت ۽ فن جي باري ۾ هيءُ مختصر وچور ڏيڻ کان پوءِ، ائين چوڻ ۾ بلڪل وڌاءُ نه ٿيندو ته هو پارٽ جي راجڌانيءَ ۾ للشڪ سنڌي ناٽڪ ۽ سنڌيت جي هلچل جو جنم داتا هو ۽ ناٽڪ خواهه سنڌي رنگ منچ سان پڇاڙيءَ تائين سندس چولي - دامن جو ساٿ رهيو، جنهن لاءِ سنڌي جاتي ڪيس ڪڏهن ٻه وساري نه سگهندي.

جيئي سنڌي - جيئي سنڌيت.

(شري آر. ايم. هريءَ جي واقفيت؛ پورو نالو هري آو ميرڙاڻي ١٩٦٦ کان ١٩٩٦ تائين سنڌو ڪلا سنگم جي سيڪريٽري طور شري جيون گرسهاڻي، هيم ناگوانيءَ جو سرگرم ساٿي رهيو. سنگم جي گهڻن ئي ناٽڪن جهڙوڪ دولهه درياهه خان، الجهن، رات جو ٻارهين ٻجي، گرائونڊ فلور سورج جي آخرين ڪرڻي کان ....، جلوس، هي پياسو من منهنجو ۾ مختلف ڪردارن جو رول ادا ڪيائين. اڄڪلهه انڊين انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجيءَ جو ٽرسٽي/ سيڪريٽري آهي. - سمپادڪ)

26, Maleer,
Ward 4-A
Adipur (Kutch) 370205

’موٽ جو انتظار‘ ۽ ’جلوس‘، مڪمل سنجيده ناٽڪن ۾ اچي وڃن ٿا ’هي پياسو من منهنجو‘، ’سورج جي آخري ڪرڻ کان .....‘، ’رات جو ٻارهين بجي‘ ۽ ’پڃڙو‘. جيتوڻيڪ جيون جو سنڌي رنگ منچ لاءِ سوچ ۽ عمل سنجيده ۽ صحتمند رهيو، هو ڪل مسخري ۽ واري ناٽڪن پيش ڪرڻ جي خلاف به ڪونه هو، پر چوندو هو ته ناٽڪ زندگي جي هر پهلوءَ جي ترجماني ڪرڻ لاءِ آهي ۽ ڪل مسخري ۽ ڪانسواءِ زندگيءَ جا ٻيا پهلو به آهن جي نظر انداز نه ڪرڻ گهرجن. انهن نقطن کي ڌيان ۾ رکندي، جيون هر قسم جا ناٽڪ پيش ڪيا ۽ ڪاميابيءَ سان پيش ڪيا، پوءِ چاهي اُهي سماجڪ، تواريخي، مذاقي، تجرباتي Experimental، يا سسپينس Suspense وارا هئا. سڀ ئي وقت اهو به ڌيان رکندو هو ته ناٽڪ ڪهڙي شهر ڪهڙي قسم جي درشڪن اڳيان پيش ٿيڻو آهي ۽ ناٽڪ جي چونڊ جو فيصلو ان مطابق ڪندو هو. ١٩٩٢ ۾ جيون ۽ سدا حيات جسونت ڪمار (سنڌي رنگ منچ جو مشهور ڪلاڪار، ناٽڪڪار ۽ هدايتڪار) هڪ نئون ۽ انوکو تجربو ڪيو. شري واسديو ’نرمل‘ جو لکيل ايڪانڪي ”گرائونڊ فلور“ تيار ڪرڻ لاءِ الڳ الڳ ٽن شهرن جي ڪلاڪارن (دهليءَ جي سنڌو ڪلا سنگم، بمبئيءَ جي ڪلا سنگم ۽ ناگپور جي انڪور جا ڪلاڪار) کي مقرر ٿيل ڪردار سمجهڻ/سمجهائڻ لاءِ پنهنجو پنهنجو پارٽ ياد ڪري ناگپور پهچڻو هو. جتي ١٩ مي ١٩٩٢ کان ٢١ مي تائين ناٽڪ مها اُتسو جو آيوجن ڪيل هو. انهن ٽن ڏينهن ۾ ”گرائونڊ فلور“ لاءِ چونڊيل الڳ ڪلاڪارن جا ياد ڪيل پارٽ هڪ هنڌ سان سلسليوار بيهاري ٽي - چار ريهرسل ڪري، آخرين ڏينهن تي ناٽڪ پيش ڪرڻ جو هڪ وڏو پروگرام هو. ناٽڪ پيش ٿيو ۽ ڪاميابيءَ سان پيش ٿيو جو ته سڀني ڪلاڪارن جو خوب تال-ميل هو.

جيون جو پنهنجي ساٿي ڪلاڪارن سان عزت ۽ پيار وارو رشتو هو. هو چوندو هو ته ’منهنجو ڪلاڪارن ۾ وشواس آهي ۽ موت ۾ سندن مون ۾ وشواس ئي منهنجي شڪتي ٿي رهي آهي. مون به کين پيار ڏنو آهي، پنهنجائي ڏني آهي.‘

سنڌيت جي هلچل ۾ پڻ جيون جو رول اڳرو رهيو. ١٩٥٧ ۾ ’سنڌي ٻولي ڪنوينشن‘ سان راڄڌانيءَ ۾ اکل ڀارت سطح تي سنڌيت جي ڪاروان جي شروعات ڪئي وئي. آخرين دم تائين جيون جو چست ساٿ سهڪار اکل ڀارت سنڌي ٻولي ۽ ساهت سڀا جي هر هڪ ڪارڪرم ۾ ڏٺو رهيو. پوءِ چاهي سنڌي لپيءَ جي

پُسي ويا هئاسين. راجوءَ مُرڪ کي مذاقي وَرُ ڏيندي، واهه واهه جيان چپ ڦهلائي ڇڏيا.

رات تو به ڇا ڪيو.

رڳو مون ڪيو، توکي ايترو نزديڪ ڳُل جيان، مون رات ئي محسوس ڪيو، اهڙي زناني خوشبوءِ بي صبري، اڳ تو ۾ ڪڏهن به نه ڏٺم.

رات اسان جڏهن هڪ ٻئي سان نه هئاسين، ڪو ٻيو ئي هئو.

تو به ائين مون وانگر ئي محسوس ڪيو، مان به توسان نه، هُن سان ئي هوس. رات اسان ٻنهي اُهو ساڳيو چترماڻيو آهي.

نهارپندا رهياسين هڪ ٻئي ڏانهن، چپ ڪليل هئا ٻنهي جا، اکيون اوجاڳيل، نشي جي مهڪ واريون.

راجوءَ وندنا پتي پتني آهن.

ڪلهه چنچرشام جو پڪچرڏسڻ ويا هئا.

سئنيما هائوس ۾ ٻيا به ڪيترائي جوان ۽ چنچل جوڙا هئا، ڪن وٽ ڳنڀيرتا به هئي، ڪن وٽ دنياداريءَ سان ڳنڍ، نردوشتا وارو ڏيکاءُ به هئو. ڪي ڪي وچوليءَ عمر وارا به ٻارن جيان اڙٻنگ، Just Enjoy واريءَ موڊ ۾. ڪيترا ڪردار، ماڻڻ ۽ مُنهن ڳُهنجائڻ واريءَ چترائيءَ سان ڏاهپ وارا ويس وڳا پهريل به هئا.

اَسانجو ديس هاڻي Farward بڻجي ويو آهي. ڪير به پاڻ کي اَجائي سجائي ڪَسُ چو لائي. ٽڪيٽ جي قيمت ٻه ٽه ڇڱو پڇي ٿي. اَڇجي به ڪڏهن ڪڏهن ٿو، ايترو وقت ئي ڪنهن وٽ آهي.

راجوءَ وندنا جي ٻنهي پاسي، چنچل ناهوڪڙا جوڙا هئا. پڪچرڪيرٿو ڏسڻ اَچي، هرڪو پاڻ ۾ ئي پورو، سڀ ئي آهي. راجوءَ جو ڏيان پاسي واريءَ چورائي ورتو هئو، وندنا به ڪنهنجي هٿ جي ڇهاءَ کي ڇُهي ٿي ورتو. ڪي چنچل اَحساسَ پڪڙجي رهيا هئا، جهيٺي جهيٺي تاوَ سان. ڪا شانت هئي،

ڪهاڻي / اَرجن حاسد

پتي پتني

آرتوار جي صبح واري چانهه هونئن به سُست هوندي آهي. بالڪنيءَ جي ڪُنڊ ۾ اَچي ويهندا آهيون، پردو به هوا ۾ پيو لڏندو لمندو. راجوُ پنهنجيءَ ڪرسيءَ تي اَچي ويهي رهيو هئو. مان ٽري ڪٽي آيس، بسڪيٽ به هوندا آهن. مون ڪرسيءَ تي ويهي هُن ڏانهن اُچاٽري سَنڪوچ ڀري نظروڌي. هو به پنهنجيءَ سوچَ ۾ ٿي ويڙهيل هئو. مون بسڪيٽ ڏانهس وڌائيندي چيو، ڇڏ اِنهن زلزلن کي ڏوڌي ڇڏيندا.

اِهو سڀ ڪيئن ٿو ٿي وڃي، سٿو به لڳو ٿي، هڪ نئين چيتنا اُمنگن سان اُڀري آئي هئي. واسنا ته اُن ۾ هئي ڪانه، ميلاج واري لاڙ هئي، ڪجهه ڪساري، مدهوش ڪري ڇڏيو هئائين.

جسم جي وندر کي ڏوهه به ڪيئن ڏجي.

نه ڪا ضرورت به نه هئي، ڪشش به نه پرڪرتيءَ سان ميلاپ جهڙو ڪجهه هئو. چهڙ ۽ چڪڙ چمڙ جو احساس، اڱي ڪهڙا ڪهڙا وراڪا ڏيئي، خاموشي پکيڙي رهيو هئو.

چانهه جو ڍڪ ڀريائين، وندنا تون به ته ڪجهه نه ٿي ٻڌائين، تو به ته پاڻ کي پروڙيو هوندو.

وندنا جي شرمائيندڙ مرڪ چئي ڏنو، شانت وهندڙ جهرڻي جو سيتل مڌر آلاپ هئو، وهڪرو هئو، لڙهندا پئي وياسين. نئين نئين جوانيءَ جي لهر هئي، امرت جل جي نه جهڙي اُڃ هئي، ڇَپ ۽ اَنگ آلا آلا ٿي ويا هئا، سچا

چميءَ لاءِ ٻنهي جا چپ ڦڙڪيا پئي.

ڪاڏو آيو تہ ڪائڻ ڪي لڳي وياسين، گهڻو ڪونہ هئو.

اڪين سان چيومانس، اڄ سڀ آئيسڪريم ڪائيندا سين.

چوُسڻ واري يا ڪائڻ واري.

ٻئي گهراءِ، ٻئي ڪائيندا سين.

ڪائي اَچي ڪارم ويناسين

گهر اَچي فريش ٿي، مون الائي کهڙا ڪپڙا پائي ڇڏيا هئا، هوش ڪٿي هئو.

راجوءَ بتي وسائي ڇڏي، نائيٽ لئمپ بہ نہ ٻاري.

رات الائي ڪيئن گذري ويئي هوندي.

ہ چار ڏينهن ئي گذريا هوندا، ڪافي هائوس ۾ وينا هئاسين، ٿوري جهڪي جهڪي نيري روشني هئي. راجوءَ اَچانڪ هٿ پڪڙي چيو، هوُ ڏس، هُن ميز تي ممتا ۽ سندس مسٽر ئي تہ آهن.

مون ڏٺو اِشانت ۽ سندس پتني هئي. راجوُ ڪجهہ اُتاولو ٿي پيو هئو، مون کيس آڱر سان چپ رهڻ جو اِشارو ڪيو. اسان بہ موّج ڪنداسين، هنن کي ماٺڻ ڏي، هي ننڍڙيون سوکيم گهڙيون. هينئر تون اِشانت آهين، مان ممتا آهيان. هنن ڏي نهاري ڪي لذيذ پل چورائي ٿا وٺون. مان اِشانت ڏي ڏسان تون ممتا ڏي ڏس. پر ائين ڪونہ ڪري سگهياسين، اسان ٻئي ڪي پيا آهيون. هيءَ سڄ جو سيلاب آهي، اُڄ جو جهرڻو.

هڪ ٻئي کي ڪيئن ڏسي ورتوسين، اِها ڄاڻ بہ رهي ڪانہ. اَچي وياسين هڪ ميز وٽ. اُها شام، هڪ متوالي شرابي رات بڻجي پيئي.

واٽون الڳ الڳ ٿي ويندیون آهن. موڙ وٽ مڙڻو پوندو آهي.

ڏينهن گذرندا ويا، مان ۽ اِشانت، راجوُ ۽ ممتا، هفتي ڏهين ڏينهن ڪٿي نہ ڪٿي، الائي ڪيئن گڏجي ويندا آهيون. مان بتي وسائي، راجوءَ جو هٿ

خاموشي نہ جهڙي لُڙ تڙ. پل پل ويو ٿي اُهاڻڪو ٿيندو، ڇهاوَ موڳا بي سُرت.

ڪيرہ حاضر ڪٿي هئو. هڻن ڪي پيرن جي آڱرين جي نسن ڪي، اَڻڄاڻائيءُ

لُڇ جو احسان پئي ڏياريو.

انٽرول ۾ آلس ۾ ڇپي، هرڪو واش روم wash room مان ٿي آيو هئو. راجوءَ

۽ وندنا اَڇي چاڪليٽ ورتا. راجوءَ وندنا کي ڪتڪتائي ڪري، سنهڙي

ڇهندڙي پائي، ڪُرڪري جو پئڪيٽ هڪ هٿ ۾ ڏنو تہ چاڪليٽ ٻئي

هٿ ۾ پڪچر شروع ٿي رهي هئي.

اِشانت پاپ - ڪارن Pop corn وٺي آيو هئو، هبڪ هڇڪ نمڪين ٻڇي

پيئي هئي، هٿ گڏجي ٿي ويا، ڳل ۽ اَکيون بہ رڌل هيون ترورن جي جهلمل

وانگر سُس پُس آهي ريساري. اکيون مليون بہ ٿي تہ سنهڙيءَ مرڪ وانگر

سجاڳپ نڪايو پئي.

پڪچر پوري ٿي ويئي هئي، نندڙي هئي. هرڪو پاڻ کي سهيڙي رهيو

هئو، مرڪ جهڙو ڪجهہ هونگاري، هڇڪاري الڳ ٿي ويو.

اِشانت نالو مون سندس پتنيءَ کان ٻڌي ورتو هئو. سندن وهنوار پتي

پتنيءَ جهڙو ئي هئو. پوري اعتقاد سان، پوري حق واسطي وارو. پتي پتني

وڏي ملهہ وارو رشتو آهي، اَنوٽ.

راجوءُ ۽ مان اُن هوٽل ۾ اَچي ويناسين، جتي هميشه ايندا آهيون، هڪ ٻئي

سان ڇهنيل ئي هئاسين. مون هُن کي هٿ سان پڪڙي ورتو هئو.

ڪجهہ کائينداسين.

ها کائينداسين، جيڪو گهرائين.

بک تہ لڳي آهي، راجوُ ڏاڍو بکايل پئي لڳو، مان پاڻيءَ جو سڄو گلاس پي

ويس.

راجوءَ آرڊر ڏيئي، هوريان هوريان منهنجي هٿ تي هٿ رکي ڇڏيو. مان

بہ نماڻائيءَ سان مُرڪي، راجوءَ کي ڇڙ تہ مڃائي رهي هيس.

اِشانت نهاري، ڇڻ تہ نيزاريءَ سان ڇٽي رهيو هوس، اِهو ڇا ڪيو اٿئي، ڏکي ڇڏ.

ٻڇ نہ هوُ سامهون ڏِسُ، سڀ تہ اٿين آهن، سڀ لا طمع آهن.

وقت کي پنهنجو هڪ الڳ مزاج بہ ٿئي ٿو، آيا آهيون تہ پاڻ کي سڪايون ڇا لاءِ.

قدرن جي ڳالهہ نہ ڪر آهن، اُهي بہ آهن، ڪن ڪن جا الڳ الڳ آهن.

اِشانت جا انگ لرزي رهيا هئا.

وندنا آڱرڪٽي ڏيکاريس، ڏس هوُ هڪ ٻئي کي چميون ڏيئي رهيا آهن، ڪٿي ٻري ٻري هليا ويا آهن. نردوش آهن، هنن وٽ اهنڪار بہ ڪونهي، ايرکا بہ ڪانهي.

ٻئو گلاس رکي ويو آهي، وندنا اڌ خالي ڪري ڇڏيو آهي، هوش وارا احساسَ ڪرَ موڙي رهيا هُيس.

اِشانت بہ چپ آلا ڪيا آهن، هوُ وندنا کي ڪنهن ٻئي رنگ ۾ ڏسي، سوچَ ۾ پئجي ويو آهي.

وندنا ڳيت ڏيئي گلاس خالي ڪري ڇڏيو.

اِشانت اَڌ ڇڏي ڏنو.

وندنا کي اُٿاري هلڻ لڳو.

وندنا آناڪاني نٿي ڪري، هوش ۾ آهي، اِشانت جو هٿ پڪڙي رکيو اٿائين. راجوُءِ ممتا هڪ ريسٽورنٽ ۾ اَچي ويهندا آهن. ڳالهائن ڪونہ، پيا نهاريندا هڪ ٻئي ڏي.

ڪجهہ نہ ڪجهہ کائڻ لاءِ گهرائن، کائيندا بہ مرڪندا بہ نهاريندا بہ.

خاموشيءَ کي پيئندا ويندا آهن، هنن وٽ لفظ نہ آهن، ڪيترا ڪيترا چار ڦهلائيندا آهن، وائکا بہ ٿي پوندا آهن. ٻئي اُجايل اُجايل آهن، آتت ڏيندڙ اُڃ، مريادا واري، فهم واري، ٿڌيءَ ڇانوَ جهڙي اُڃ.

پڪڙي ويهندي آهيان، ويندي آهيان ساڻس اوريندي پنهنجين حرڪتن جهڙيون نادانيون، راجوءَ جي ٻانهن ۾ سمهي پوندي آهيان. راجوُ بہ هڪِڪي هڪِڪي ممتا جو نالو ڪڻندو آهي. اِشانت منهنجيون ڳالهيون، ائين لڪائي لڪائي ممتا کي بہ ضرور ٻڌائيندو تہ هوندو، ضرور ٻڌائيندو هوندو، جيئڻ جو رس ماڻڻ وشالتا آهي، واسنا جسم جو ڌرم آهي، روپ آهي ساڌنا جو سينگار ايڪاگرتا سنوار آهي، انيڪ ڏڏڙ سان پربل پيچرن جي پتي پتني وشواس سان جڙيل آهن. ريشمي ڏاڳي ۾ ڳنڍيون ڳوڙها بدزيبا لڳندا آهن.

راجوُ مونکي چميون ڏيڻ لڳندو آهي.

اِشانت ۽ مان اڪثر ڪافي هائوس ۾ هوندا آهيون، اُن ڏينهن رستو پار ڪندي، مان بار bar وٽ بيهي رهيس. اِشانت کي آڱر سان اِشارو ڪيم.

چو، بار ۾ چو.

اچ هلون ٿا، هلي تہ ڏسون.

اِشانت مُنجهي بيهي رهيو ...... مون سندس هٿ پڪڙي اکيون مچڪايون.

ڪُنڊ ولي اَچي ويهاسين.

تون پيئنديئن.

ڪڏهن پيتو تہ ڪونہ اٿم، بس اچ هليا آياسين، هيءَ دنيا بہ ڏسي ولون. وينا رهياسين، رنگين دنيا آهي، جوانڙيون آهن، چاتين جو اُڀار چلڪڻو ليٺا پائيندڙ.

ٻئري کي چا چئون، اسان کي تہ ڪنهن شراب جي نالي جي بہ چاڻ ڪانهي.

وندنا هڪِڪي ...... ڪي بہ ننڍڙا ٻہ گلاس، بلڪل ننڍڙا، چکي ڏسنداسين.

ٻئرو وائڙو ٿي ..... ڏسندو هليو ويو.

وندنا بلائوز جي ٻٽڻ کي .....

ممتا ٻارن وانگر آئيسڪريم کائي ڏنگايون ڪري مون کي چيڙائي رهي هئي.
ٻاهر هليا آياسين.

گهروڻ ڪار مان لٿاسين تہ وندنا ۽ اِشانت پڻ هڪ ٻئي سان چنبڙيل، گڏ بيٺا هئا. وندنا اِشانت کي ٻانهن کان جهلي بيٺي هئي. اِشانت کيس سهارو ڏيئي رهيو هئو.

هڪ ٻئي سان وِش wish ڪندي هٻڪياسين. پنهنجي پنهنجي واٽ هليا آياسين.

وندنا پاسو ورائي سمهي پيئي آهي، رات ڪيئن گذري، ننڊ نہ آئي، مون کيس هٿ سان ٿڦ ٿڦايو تہ پاسو ورائي هٿ پڪڙي ورتائين. ٻانهن ۾ آهيون، ننڊ نہ ٿي اَچي. سڄو سرير ڳُوڙهو ڳُوڙهو آهي.

صبح جو بالڪنيءَ ۾ ٽيبل وٽ چانهہ جي ٽري کڻي آئي، ويٺي آهي گُم سُم. چانهہ جو ڪوپ ٺاهي ڏنو مانس، اکيون اوجاڳيل هُيس، ڪمزور آواز ۾ چيائين، اسان ٻئي پٿر جون مورتون آهيون. اسان وٽ ساڙ وير ايرشا ڪرڻ جو ڪونهي.

استري پرش وارو سياءُ جو ڪونهي، پتي پتنيءَ وارو تماشو، جهڳڙو رسڻ پرچڻ جو ڪونهي.

هميشہ وانگر ڪلهہ صبح جو بہ راڌا ڪرشن جي ننڍڙين مورتين اڳيان ويهي، اگربتيون ٻاريون هيم، گُل چاڙهيا هيم، جل جي انجلي ورتي هيم. پويترتا ۽ پتيورتا جا ويس ڌارڻ ڪري هٿ جوڙي نمسڪار ڪيو هيم، ۽ توکي چا ٻڌايان، رات ڌاري استري ديهہ جو ديدار بہ ڪري آيس.

68, Neel Kanth Bunglows -1,
Near Mother Dairy,
P.O. BHAT. Dist. - 382428 (Gujarat)

اکين ۾ اٽلڪا چتر اُڪيل اٿن.

چيتن، اَچيتن پاوناٿن ۾ نازڪ نفيس اولڙا، ڪجھ ڳولهيندا رهندا آهن، آڱريون ڇهي ولنديون آهن.

ممتا چيو، تو ڪڏهن جبلن کي ڏٺو آهي، برف ڪيئن لڳندي آهي.

جھرڻن جي سنگيت کي اسان ڪٽي ماٺيو آهي. ننڍڙا ننڍڙا رنگين پکي ڳائيندا آهن.

تاريون، پن، وڻن جي ڇانوَ، اسان ڪٽي ڏٺي آهي.

ڪلهه اِشانت ٻڌايو تہ اسان هفتي کن ۾ پنهنجي ڳوٺ هليا ويندا سين، اُتي اسانجي زمين آهي، باغ آهي.

اَسان ٻئي ڳوٺن ۾ پليا آهيون، مان بہ ڳوناٺي آهيان، پرڪرتيءَ واري سنويدنا منهنجي سڀاءَ ۾ آهي. سچ چنڊ تارا آسمان. ڪلهه ڪان مون سپنا ڏٺا آهن. منهنجو ڳوٺ هڪ ماٿريءَ ۾ آهي، چوڌاري جبل آهن، اُهي ننڍڙا ننڍڙا جبل آهن. چوڌاري ساوڪ هوندي آهي، اسان ٻار ڊوڙون پائيندا آهيون، وڻن مان ڦل نوڙي، ڪري پوندا آهن، جهنگلي ميون سان جهنجهيل وڻ سهڻا لڳندا آهن.

اِشانت مُنجهيل منجهيل آهي، سوچڻ ويهي ٿو رهي، اُڀاٽڪو ٿي پيو آهي. مان ٿي چوانس تہ وندنا کي مڃائي وٺي، تون ۽ وندنا بہ اسان سان گڏ هلو، توهان اُتي قدرت جي سونهن کي ماڻڻ ٿي هري ويندا، Enjoy ڪندا. پلي ٿورن ڏينهن لاءِ هلو، اِشانت توهان کي چوڻ کان نٿائي ٿو.

راجوءَ ممتا کي هٿ کان پڪڙي ورتو، نہ ممتا اسان کي هاڻي هڪ ٻئي کان پري هليو وڃڻ ڏي. پاڻ کي وري نئين سر ڳولهيون. وندنا بہ هاڻي ٻرٽي پيئي آهي. اڄ هيءَ آخرين پيرو گڏجون ٿا.

آئيسڪريم کائون تہ هلون.

اَڄ گهڻن قسمن جي آئيسڪريم کائيندا سين.

سنيل پنهنجي ماءُ پيءُ جو اهو ور ور ڏُهرايل آگره ٻڌو اٽڪي ڪري اَچي پنهنجي ڪار ۾ ويٺو. نيپالي دربان هن لاءِ بنگلي جو گيٽ کولي رکيو هو.

سنيل جي وڃڻ بعد شامنداس ٽيبل لئمپ ٻاري اڌ ۾ ڇڏيل ڪتاب وري پڙهڻ شروع ڪيو. ائميريڪا مان دوارڪي جي آندل پارسل مان راڌا ريشمي گائون ڪڍي پهري آئي هئي ۽ پشميني واري شال مڙس کي پهرائيندي ڪانئس پڇيائين

’هيءَ توهان کي ڪيئن ٿي لڳي؟ نيلم اسان ٻنهي لاءِ هي سوکڙيون موڪليون آهن‘.

’سٺيون آهن. تنهنجو گائون ۽ منهنجي شال ٻه. شابس اٿس اسان کي ياد ڪيو اٿائين.‘

’توهان هن جو خط پڙهيو؟ ڇا لکيو اٿائين؟

’اهو ئي پنهنجي ڇڪيلائيءَ جو احوال. پنڪي هاڻي وڏي ٿي ويئي آهي. هن سال ڪاليج ۾ ائڊميشن ملي اٿس. توهان کي ڏاڍو ياد ڪندي آهي.‘

پنڪيءَ جي جنم مهل هو ٻه ئي پنج ڇهه مهينا شڪاگو رهي آيا هئا. سنيل ۽ نيلم کين هاڻي اُتيئي رهي پوڻ لاءِ ايلز منٿون ڪيون هيون. پوٽيءَ کي کيڏائڻ ڪڏائڻ، کيس پالي پوسي وڏو ڪرڻ لاءِ راڌا جي ته دل سُرڪي هئي. پر شيام کي اُتان جي ڀڄ ڊوڙ واري فاسٽ لائيف پسند نه آئي. هن ته پاڻ سنيل مٿان زور آندو هو ته تو هت گهڻو ئي ناڻو ڪمايو آهي، هاڻي واپس پنهنجي ملڪ موٽي هل. اُتي اسان کي تنهنجي وڌيڪ ضرورت آهي.

سنيل بجاءِ نيلم کيس جواب ڏنو هو. ’اسان هتان جي لائيف تي ايترو ته هري مري ويا آهيون جو هاڻي اِنڊيا ۾ پاڻ کي نڀائي نه سگهنداسين. اسانجو موٽڻ محال آهي، ڊئڊي!

تڏهن شامنداس هن جي ڳالهه ٻڌي چپ ٿي ويو هو.

هاڻي هن جوءِ کي چيو ’سٺو ٿيو جو تو سنيل سان دوارڪي جي آندل هن پارسل جي ڳالهه نه ڪئي. اها ڳالهه کيس اصل نه آڙي ها ته نيلم ۽ پنڪيءَ ڏانهن سوکڙيون موڪلڻ جي پهل تو ڪئي هئي. تو ئي شڪاگو وڃڻ مهل دوارڪي کي نيلم جي ائڊريس ۽ فون نمبر ڏنو هو.

ڪھاڻي/ لکمي ڪلاڻي

واپسي

’بابا! اڄ رات جو منھنجو ارادو پنھنجيءَ اسپتال واري فليٽ ۾ رئي سمھڻ جو آهي. امان، تون دراندران بند ڪري سمھي پئجانءِ. ٻاهران کولڻ لاءِ درجي ٻي چاٻي مون وٽ آهي.‘ ڊاڪٽر سنيل پيءُ کان موڪلائيندي کين تاڪيد ڪندي چيو.

شامنداس هٿ ۾ پڙهڻ لاءِ کنيل ڪتاب ۽ عينڪ سائيڊ ٽيبل تي رکندي ڪائنس پڇيو ’اڄ ٻہ ڪا امرجنسي آهي ڇا؟‘

’I C U ۾ ٻہ ٽي سيريس ڪيس آهن، اُنھن جي نگراني ڪرڻي پوندي.‘

’پٽ توسان هڪ ڳالھ ڪرڻي هئي.‘

’بابا اُن بابت اَسين سڀاڻي ڳالهائي سگھون ٿا. هينئر مونکي جلد اسپتال پھچڻو آهي.‘

’سڀاڻو ڪنھن ڏٺو آهي پٽ، تنھنجي ماءُ چيو پئي ......‘

’مان تہ سالن کان چوندي پئي اَچان تہ تون هاڻي پنھنجو گھر وساءِ. اسانجي باقي رهيل اها هڪ اِڇا بہ پوري ڪر. مرڻ کان اڳ مان پنھنجي پوٽي جو منھن ڏسڻ ٿي چاهيان.‘

’اَمڙ، اهو ڪيئن ممڪن آهي. ٻار ڄڻي ڏيڻ لاءِ تہ جوءِ جو هئڻ ضروري آهي‘. سنيل ٽهڪ ڏيندي چيو.

هن دنيا ۾ جوين جي ڪا کوٽ آهي. هڪ کي تون ائميريڪا ڇڏي آئين، هاڻي هت ئي ٻي ڪا پسند ڪري پاڻ کي ٽِرٽانءُ ڪر. بنان شاديءَ جي ڪيترو وقت پيو هِت هُت ڀٽڪندو وتندين؟

’ماڻھين نيڪ ٿي چوي پُٽ! تون جيڪو بہ فيصلو ڪندين اسانکي منظور آهي. اسين تنھنجي خوشيءَ جي آڏو ڪين ايندا سين.‘

ائڪسيڊنٽ ۾ ڪافي خون وهي چڪو هو. بلڊ بئنڪ مان ٽي بوتلون خون جون ڳهرائي ڪيس چاڙهيون ويون هيون. رٻڙ جي نليءَ ذريعي، ٻانهن جي نسن ۾ ڪين گلوڪوس جي خوراڪ ڏني پئي ويئي. ڊاڪٽر ونود شرما ۽ ٻن نرسين جي مدد سان سنيل هڪ هڪ پيشنٽ جي چڱيءَ طرح تپاس ڪئي. ڪين ضروري هدايتون ڏيئي ۽ امرجنسيءَ ۾ ڪين فون ڪري گهرائي وڻڻ لاءِ چئي هو ٻاهر آيو.

سنيل لفٽ ۾ چڙهي فرسٽ فلور تي جنرل وارڊ ۾ پهتو، جتي مئڊم بوس هن جي اَچڻ جو انتظار ڪري رهي هئي. هن ڪان مٿي سيڪنڊ فلور تي نويڪلا ڪمرا ۽ اُن ڪان مٿي ٿرڊ فلور تي اسپيشل سوٽ مٿئين طبقي لاءِ، جيڪي افورڊ ڪري ٿي سگهيا. سنيل وچولي ۽ هيٺاهين طبقي جي مريضن کي جيڪي جنرل وارڊ جي ڊارمٽري ۾ پيڙتي ٿيل هئا، هڪ هڪ ڪري ڏسڻ لڳو. شالني سندن بيماريءَ جو چارٽ ڪٽي انهن جي موجوده حالت ڪان ڊاڪٽر کي واقف ڪندي ٿي هلي. سنيل سيني کي ڪيڪاريندو، سندن نبض تپاسيندو، اسٽيٿيسڪوپ سان سندن دل جي ڌڙڪن چيڪ ڪندو ۽ سندس جلد نئين ٿيڻ جي ڪامنا ڪندو اڳتي وڌندو هليو. ڊاڪٽر جي همدرديءَ جا ٻه ٻول ٻڌي سندن دک درد گهڻو گهڻجي ٿي ويو. جنرل وارڊ جو انچارج ڊاڪٽر ترويدي سندس ڏنل هدايتون نوٽ ڪندو ٿي ويو.

اندور پيشنٽس جي نگراني پوري ڪرڻ بعد شالني ڊاڪٽر سنيل کي سندس رهائش واري ڪمري تائين ڇڏڻ آئي. هن اسپتال کي اسٽاپٽ ڪرڻ ۾ شروع کان ئي هوءَ سندس ٻانهن ٻيلي هئي. هن ڪيس تتيءَ ٿڌيءَ سات ڏنو هو. جڏهن ڊاڪٽر سنيل اخبارن ۾ ڊاڪٽرن، نرسين ۽ اسپتال جي ٻين ڪرمچارين لاءِ اشتهار وجهايو هو، خوشنصيبيءَ سان ڪيس آرمي هاسپيٽل مان والنٽيري رٽائرمينٽ ورتل هيءَ هڪ نهايت ئي قابل، آزمودگار ۽ هڏ ڏوڪي مٽرن ملي ويئي، جنهن کي سندس مُنهن گُهري وڏي پگهار ڏيئي، اسپتال جي ائڊمنسٽريشن جو سمورو ڪاروبار سونپي سنيل بي اونو ٿي ويو هو.

پنهنجيءَ فليٽ ۾ سنيل ڊاڪٽري لباس مان پاڻ کي مڪت ڪري باٿ

رسيپشن تي موجود مس جيوتي ڊاڪٽر سنيل کي ٻڌايو تہ اسپتال جي مئنيجنگ ڊائريڪٽر مئڊم بوس جنرل وارڊ ۾ توهان جو انتظار ڪري رهي آهي.‘

سنيل جو اهو نيم ٻڌجي ويو هو تہ رات جو رٽائر ڪرڻ کان اڳ اسپتال ۾ پيڙتي تيل انڊور پيشنٽس جو سُڌ سماءُ لهندو هو. جيوتيءَ کي چيائين ’شالنيءَ کي چئہ تہ مان آءِ. سي. يو. جو رائونڊ لڳائي، مئي اَچان ٿو. ٻيو ڪو ميسيج؟‘

’مسٽر دوارڪاداس توهان لاءِ هيءُ پارسل ڇڏي ويو آهي. هو سڀاڻي توهان سان گڏجندو.‘

’فائين ! تون اهو مٺي منهنجي فليٽ ۾ موڪلي ڏي!‘

ائميريڪا کي هميشہ لاءِ گڏ باءِ ڪري اچڻ بعد ڊاڪٽر سنيل گذريل ڏهن سالن ۾ ديس جي هن پڇتي پيل علائقي ۾ ماڊرن اُپڪرمن واري هڪ شاهي اسپتال اسٿاپت ڪرڻ ۾ ڪامياب ويو هو. ائميريڪا ۾ ئي هو باءِ پاس سرجري ڪرڻ وارو هڪ ماهر ڊاڪٽر ليکيو ويندو هو. هت اچڻ بعد سندس اها شهرت چوڏاري پکڙجي ويئي هئي. ٻين شهرن جا بہ ڪيترائي مريض هن وٽ اَچي شفاياب ٿي ويندا هئا.

البت ماءُ پيءُ کي ڏنل انجام موجب هو هيٺئين طبقي جي مريضن جو علاج تمام واجبي فيءَ تي ڪندو هو. غريبن مسڪينن جو تہ پاڻ پنهنجي هڙان وڙان خرچ ڪري سندن دُعائون ميڙيندو هو. هن جي زندگيءَ کي هاڻي هڪ دِشا ملي ويئي هئي، ڪيس اها سارٿڪ محسوس ٿيڻ لڳي هئي. پيار جو اهو پورهيو ڪيس نهايت ئي گهڻي خوشي، سُڪون عطا ڪندو هو.

انٽينسو ڪيئر يونٽ ۾ هن مهل رات جي وڏي سناٽو ڇانيل هو. انڪل ڏهاڪو مريض نازڪ حالت ۾ پيڙتي تيل هئا. ٻہ مريض تہ وينٽيليٽر تي موت سان ڪشمڪش ڪري رهيا هئا. هڪ کي ساهہ کڻڻ ۾ تڪليف ٿي رهي هئي، هن جي منهن تي آڪسيجن جي ماسڪ لڳل هئي. هڪ پيشنٽ جو رود

اڄ هڪ عرصي کان جانسن لاپتا آهي. پنڪي پنهنجي پيءُ جي پيار کان وانجهيل آهي. مان پاڻ کي بيحد اڪيلو اُباڻڪو محسوس ڪري رهي آهيان. هن مائوس ٽرئپ مان ٻاهر نڪرڻ جو ڪو رستو نٿو سجهي. مان اِنڊيا واپس اچڻ ٿي چاهيان. زندگيءَ جي بدلجي ويل حالتن سان پاڻ ٺهڪائڻ لاءِ تيار آهيان. ڇا تون ان ڏس ۾ اسانجي ڪا مدد ڪري سگهندين.

تنهنجيَ بد نصيب نيلو

هيءَ ڇوڪري ته ڏاڍي ٺاهوڪي آهي، ڪير آهي؟

ڪمري ۾ تازن گلن جي مهڪ محسوس ڪري سنيل پٺيان نهاريو. شالني وهنجي سهنجي وچ واري دروازي مان اندر اَچي، ٽيبل تي رکيل فوٽو ڏانهن ڏسندي پڇيو.

’منهنجي ڏيءَ پنڪي آهي. شڪاگو ۾ پڙهندي آهي.‘

’ته ڇئبو اڄ توکي نيلوءَ جو خط آيو آهي، هن توڏانهن هيءَ گفت به موڪلي آهي.‘

’ها ڏهن سالن کانپوءِ ڪيس منهنجي ياد آئي آهي. ڏَ انسولنٽ سيلفش بِچ!‘

’اهڙا هارش وردس تنهنجي منهن مان شوڀيا نٿا ڏين. منهنجي صلاح مڃين ته ڪيس واپس گهرائي وٺ. لڳيٿو ته هوءَ پنهنجي ڪئي تي پشيمان آهي.‘

سنيل کي ڪو جواب ڏيندو نه ڏسي، شالني ڳالهه جو رُخ بدلي ڪيس چيو ’مان توکي هڪ خوشخبري ٻڌائڻ آئي آهيان. راهل کي ايندڙ مهيني نئشنل ڊفينس اڪاڊميءَ مان ڪميشن ملي رهي آهي. پنهنجي گهوٽ جي ڏٺل سپني کي ساڪار ٿيڻ جي اها خوشي مان لفظن ۾ بيان ڪري نٿي سگهان. مون هن سان واعدو ڪيو هو ته سندس پٽ به آرميءَ ۾ ڀرتي ٿي هن جيان ئي ميجر ڪرنل بڻجي ديس جي رکيا ڪندو. سنيل کي ڄاڻ هئي ته شالنيءَ جو هسبنڊ ميجر آستوش بوس ڪشمير تي آتنڪوادين جي حملي کي ناڪام ڪندي شهيد ٿيو هو.

شالني چئي رهي هئي. ’مان سوچيان ٿي ته هاڻي مونکي راهل جي پوشيه

روم ۾ گھڙيو. شاور هيٺ اِشنان ڪري، گائون پهري، ٻاهر نڪرڻ بعد هن پاڻ کي تازو توانو محسوس ڪيو. اسپتال جو اردلي دوارڪي جو ڇڏي ويل پارسل ٽيبل تي رکي ويو هو. هن پارسل کوليو. فل سوٽ جو ڪپڙو هو. سندس منپسند هلڪي آسماني رنگ وارو. اُن سان گڏ هڪ خط به هو. اُن تي نيلوءَ جي لکاوٽ سڃاڻي هن کي جهٽڪو لڳو. چاهيائين ٿي ته اُن کي جيڪر بنان پڙهڻ جي ڦاڙي ڊسٽ بن جي حوالي ڪري ڇڏيان. هڪ خوبصورت ڇوڪريءَ جو فوٽو به اُن ۾ هو. هن اُن ڏانهن ڇتائي نهاريو. پنڪي هاڻي جوان ٿي ويئي هئي. پنهنجيءَ ماءُ جي ڪاربن ڪاپي. هو ڪيس ڪيڏو نه پيار ڪندو هو. ننڍپڻ ۾ ڪيس ڪيڏائڻ ڪيڏائڻ جا ڪيئي درشيه هن جي اکين اڳيان ترڻ لڳا. اُن وقت هن پاڻ کي ڪيترو نه خوشقسمت محسوس ڪيو هو. هن وٽ سڀ ڪجهه هو. ڌن دولت، عزت شهرت، ماءُ پيءُ جي آسيس ۽ نيلوءَ ۽ پنڪيءَ جو پيار. الائي ڪهڙي منحوس گهڙي سندس خوشنما آکيري کي آگ لڳائي ويئي. اهو تهس نهس ٿي اُجڙيل آشياني ۾ تبديل ٿي ويو.

نيلوءَ خط ۾ لکيو هو :

سنيل ڊيئر- ڄاڻان ٿي تنهنجي نالي سان اهو ڊيئر لفظ لکڻ جو اڌڪار مان لوهي چڪي آهيان ان لاءِ مان پاڻ جوابدار آهيان. تو جڏهن واپس اِنڊيا هلڻ جو فيصلو ڪيو مون توسان گڏ هلڻ کان صاف انڪار ڪيو. ڪي سال ائميريڪا جي صاف سٿري وايومنڊل ۾ ساهه کڻڻ بعد انڊيا جي ٻوساٽيل ماحول ۾ منهنجو دم گھٽجي وڃي ها. اهو هڪ انديشو هو. ٻيو پنڪيءَ جي پوشيه جو سوال هو. هت هاير ايڊيوڪيشن حاصل ڪرڻ ۽ ڪجهه بڻجي ڏيکارڻ جون ڪيس سڀ سهوليتون ميسر هيون.

منهنجي ان فيصلي ولڻ پنيان تنهنجي دوست جانسن جي به پوري سپورٽ هئي، جنهن جي پبلشنگ هائوس ۾ تو مونکي نوڪري وٺي ڏني هئي، جانسن مونکي مدد ڪرڻ ۽ پنڪيءَ کي پڙهائي لکائي، پنهنجي پيرن تي بيهارڻ جا واعدا ڪيا هئا. مان هن جي وڇايل سونهري جار ۾ ڦاسي ويس.

ليک / ستيش روهڙا

هريش واسواڻي - هڪ اعليٰ اديب- هڪ يگانو رچناڪار

هريش واسواڻي - سرحد جي هِن پار خواه سرحد جي هُن پار سنڌي ادب ۾ هڪ دهشت پيدا ڪندڙ اعليٰ اديب جي حوالي سان ڄاتو سڃاتو ويندو آهي. سنڌس سوکيم چنتن، گهرو اَپياس، اَڇوتن عڪسن ۽ سمبلس سبب هڪ گنڀير ۽ مخصوص شئلي هريش کي ٻين سيني سنڌي اديبن کان نہ رڳو الڳ ۽ نرالو پر مَٿيرو ڪري بيهاريندي آهي.

هريش جي زندگيءَ جو سفر تہ لڳ ڀڳ مُني صديءَ جو هو. هوُ ۱۹۴۰ ۾ ڄائو هو ۽ ۲۰۱۲ ۾ هُن هِن دنيا کي الوداع ڪئي پر سنڌس ادبي سفر هڪ ڏهاڪي کان بہ گهٽ آهي. هريش جو پهريون ڪتاب ۷۶-۴۰ هو جيڪو هريش جي ڪوتائن جو ڪتاب هو. هريش جو ٻيو ڪتاب، چار سال پوءِ يعني ۱۹۸۰ ۾ شايع ٿيو اِهو هريش جي ڪهاڻين جو ڪتاب هو، جنهن جو نالو هو ۴۰-۸۰. ان کان چار سال پوءِ ۱۹۸۴ ۾ هريش جو ٽيون ڪتاب شايع ٿيو، اهو هريش جي آلوچنائن جو ڪتاب هو جنهن جو نالو هو ۴۰-۸۴. هريش جي ان ڪتاب تي ئي ڪيس ساهتيہ اڪادميءَ جو اوارڊ حاصل ٿيو هو. هريش جي باقي رهيل ادبي موڙيءَ کي سهيڙي هري موٽوانيءَ ’ٻڙي تي ٻڙيون‘ نالي سان ۲۰۰۱ ۾ شايع ڪيو.

هريش جي ڪتابن جا انگن ۾ رکيل نالا لاشڪ نرالا آهن. اُن کان اول ۽ شايد ان کان پوءِ بہ ڪو ڪتاب مون کي ڏسڻ ۾ نہ آيو آهي جنهن جو نالو انگن ۾ رکيل هجي. ڪتابن جي انهن نالن جي معنيٰ جي ڳهڻن دوستن کي خبر آهي.

بابت پلئن ڪرڻو پوندو. ڪلڪتي ۾ مسواڙ تي ڏنل فلئٽ خالي ڪرائي ان جو قبضو واپس وٺڻو پوندو. هن لاءِ ڪا سشيل چوڪري ڳولهي ڪيس شادي ڪرائڻ جي به جوابداري مونکي نباهڻي پوندي. گهرگرهستيءَ جا اهي سڀ فرض پورا ڪرڻ لاءِ مونکي هاڻي تنهنجي اسپتال جي هيءَ چاڪري ڇڏڻي پوندي.

’اهو ڪيئن ٿو ٿي سگهي. هيڏي وڏي اسپتال جي جوابداري، مان اڪيلي سر ڪيئن سنڀالي سگهندس.‘

’اخبار ۾ اشتهار ڏجانءِ. توکي مون کان گهڻو بهتر هڪ نه ڪيئي مئٽرنس ملي ويندئين.‘

’هن مسئلي جو ڇا ٻيو ڪو حل ڪونهي. مون توکي هيل تائين رڳو پنهنجو بزنيس پارٽنرئي نه پر لائيف پارٽنر بڻجڻ جي به وروٺئي آڇ ڪئي آهي.‘

’نه اهو ممڪن ناهي. تون مونکي خوشيءَ سان موڪل ڏي. تو ڏکئي وقت ۾ مونکي سهارو ڏنو ان لاءِ مان هميشه تنهنجي آڀاري رهنديس.‘

سنيل ڪا دير ٽبيءَ ۾ پئجي ويو. هن جي زندگي هڪ ڀيرو وري ڪروٽ بدلي رهي هئي. هڪ ٻيو ڏڪو سهڻ لاءِ ڪيس وري نئين سر پاڻ کي تيار ڪرڻو پوندو.

شالنيءَ کيس صوفا تان اُٿاري بستري تي ليٽائيندي چيو ’تون سڄي ڏينهن جو ٿڪل آهين، هاڻي پنج ڇهه ڪلاڪ ننڊ ڪري وٺ سڀاڻي توکي هڪ ميجر آپريشن به ڪرڻو آهي، وڌيڪ نه سوچ.

’اسين هڪ چوراهي تي گڏياسين. گڏجي هڪ فاصلو پنڌ ڪيوسين. هينئر ٻئي چوراهي تي اَچي وڃڙون ٿا.

اَسان جون گڏ گهاريل گهڙيون هميشه اسان سان ساٿ هونديون.‘

6, Maleer,
Ward 4-A
Adipur (Kutch) 370205

هي شهر

مون کي ڏيري ڏيري پرش وٿشيا جو روپ ڏيندو ٿو وڃي.

هتي سڙڪون سمبل آهن سماجڪ رچنا جو جتي اِنسان کي جيئڻ لاءِ سمجھوتو ڪري هلڻو ٿو پوي ۽ چار ديواريون آهن سموري ڪٽنبي ويوسٿا جون جنهن ۾ شادي، سيئي رشتا ناتا اَچي ٿا وڃن. ۽ شخص انهن پنهي ويوسٿائن جي وچ ۾ چوسجي رهيو آهي. جيئن هڪ وٿشيا جيئڻ جي ڪشمڪش ۾ روٽي روزي ۽ سماجڪ ويوسٿا جو شڪار بڻجي پين جي وحشت جي شڪار ٿينديي رهندي آهي. اَڄ پرش يعني فرد به ان وٿشيا وانگر بڻجندو ٿو وڃي. حقيقت ۾ جدت جي مول فلاسافي سماجڪ ۽ ڪٽنبي ويوسٿا کي ناڪارڻ ئي آهي.

هڪ ٻي ڪوتا ڏسون جيڪا به جديد ادب جي فلاسافيءَ کي واضع ٿي ڪري.

دنيا جو پهريون انسان ناستڪ هو

اڻ ڄاڻائيءَ ڪري

دنيا جو پويون انسان

ناستڪ بڻبو

ڄاڻ جي ڪري.

هونءَ هر بار انسان جڏهن اکيون ٿو ٻوٽي ايشور جو موت ٿو ٿئي.

هتي اهو ٻڌائڻ ضروري آهي ته جديد ادب جڏهن ڪٽنبي ۽ سماجڪ ويوسٿا کي ناڪاري ٿو ته هو ايشور جي وجود کان به انڪاري آهي. هريش جي ڪوتا ۾ جديد ادب جي بيحد تکي ۽ اثردار تصوير نظر اَچي ٿي. پر هريش جي ڪوتا جي اها خوبي آهي ته ان ۾ جديد ادب جي نالي ۾ اظهار پائيندڙ اَشليلتا ۽ ولگرٽي نه آهي. ان ۾ جوش پيدا ڪرڻ جي بدران شعوري سطح تي پهچڻ جي اَپيل آهي. شئليءَ جي خيال کان به جڏهن جديد ڪوتا سڌو سنئون نثر بڻجي ويئي هئي، تڏهن هريش جي ڪوتا ۾ ڪوتا جو احساس ڪندڙ هڪ رچنا لئه - هڪ ڀاو لئه آهي، جيڪا کيس نثر کان الڳ ٿي ڪري.

ڪتابن تي لکيل ٻن انگن مان پهريون انگ هريش جي جنم جو سال آهي ۽ ٻيون انگ ان ڪتاب جي شايع ٿيڻ جو. ان ڪري ٽنهي ڪتابن ۾ پهريون انگ ۴۰ هريش جي جنم جو سال آهي ۽ ۷٦، ۸۰، ۸۴ انهن ڪتابن جي شايع ٿيڻ جا سال آهن. باقي چوٿين ڪتاب 'ٻڙي ٽي ٻڙيون' بابت هري موٽوانيءَ جي جاچنا آهي ته اهو نالو ڪنهن فلسافيڪل نقطي جو آڀاس ڪرائي ٿو. ها، اهو آڀاس ڪرائي ٿو پر ان آڀاس جو آڪار ٻولهي لهڻ شايد ممڪن نه آهي.

هڪ ٻڙي الند ڪال ڏارا ۽ ٽي ٻڙيون اِن جي ٽن ڪندن ماضي، حال ۽ مستقبل به ٿي سگهن ٿيون ته هڪ نرگڻ جا ٽي گڻ - ستو گڻ، تَمو گڻ ۽ رجو گڻ به ٿي سگهي ٿو. پر اِن آڀاس جي ويجهو آڪار لڳي ٿو. هن ڪتاب جي هڪ ٻڙيءَ ۾ هريش جي اول جي ٽن ٻڙين - ٽن ڪتابن جي جهلڪ. جو ته هن ڪتاب ۾ هريش جون ڪجهه ڪوتائون، ٻه ڪهاڻيون ۽ ڪجهه آلوچناتمڪ جاچنائون آهن. ان کان سواءِ هن ڪتاب ۾ 'سفرنامو' هڪ الڳ ٻڙيءَ جي روپ ۾ موجود آهي. هريش جي اها فلسافيڪل فطرت هونءَ به هر رچنا ۾ ظاهر آهي.

هريش جديد رچناڪارن جي بانين مان هو. ائين ته سنڌي ادب ۾ جديد ادب جي شروعات ستين ڏهاڪي جي وچ ڌاري مڃي ويندي آهي پر جديد سنڌي ادب، خاص ڪري سنڌي جديد ڪوتا جو اُسرندڙ نڪريل ۽ چٽو روپ هريش جي ڪوتا ۾ ئي نظر اچي ٿو. هريش جي هڪ مشهور ڪوتا 'پرش وئشيا' ئي سموري جديد سوچ جو ثبوت آهي. ڪوتا ته وڏي آهي - مان هتي رڳو پڇاڙيءَ جون ڪجهه سٽون لکي رهيو آهيان.

سڙڪن ۽ چار ديوارين جي وچ ۾ ڪو
ڪميٽو سمجهوتو آهي.
غلط هندن کان بچڻ جي ان ناٽڪ ۾
سڙڪن تي مون کي روزي ڏيئي
چار ديوارين ۾ منهنجي تن من سان ويچار ڪري

سنڌي ادب ۾ اهڙو رچناڪار ڪونهي.

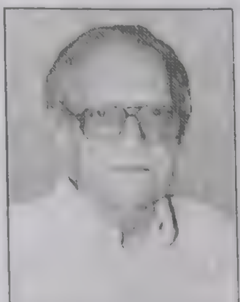
هاڻي ’ٻڙي تي ٻڙيون‘ ڪتاب ۾ (ڪڇ تي) هڪ سفرنامو شايع ٿيل آهي، اهو به اهڙو ئي نرالو ۽ اعليٰ درجي جو آهي جو اهڙو سفرنامو سچ ته هن کان اول سنڌي ادب ۾ ڏسڻ لاءِ نه مليو آهي. هڪ مثال پيش آهي.

’انجار مونکي اُن معصوم ٻوناٽي وانگر لڳندو آهي جيڪو پنهنجي جهوني دوست پُڇ کي لڳل نين عِلتن جي بانس کان پاڻ کي بچائي ڪونه ٿو سگهي. نه ئي پنهنجي نئين پاڙيسري گانڌيڌام جي دهشت کان آجو ٿي ٿو سگهي. ٻنهي سان سچ ڳالهائي به ڪونه ٿو سگهي. مونکي ڏپ آهي، منجهس ڪنهن قسم جي ڪا آتم - هيٺتا نه اچي وڃي. من جو روڳ لڳي ويندس تڏهن.

ائين هريش جديد سنڌي ادب جي سيني اهم صنفن ڪوتا، ڪهاڻي، آلوچنا وغيره ۾ پنهنجي اَمٽ ڇاپ ڇڏي آهي. سنڌي ادب جي راهه تي هريش جيڪي پنهنجا نقش قدم ڇڏيا آهن انهن کي اورانگهڻ ڪنهن به اديب جي وس کان ٻاهر آهي. هريش سنڌي جديد ادب ۾ هڪ بيحد ئي اهم نالو آهي ان ۾ ڪو شڪ ڪونهي.

5, Maleer,
Ward 4-A
Adipur (Kutch) 370205

شرڌانجلي

برک ڪهاڻيڪار ’سپون‘ جي سمپادڪ ۽ سيتا سنڌو ڀون جي روح روان شري ٺاڪر هيرانند چاولا (جنم: 18-2-1931) جي اوچتي ديهانت (12-12-2013) تي اسين سندس عزيزن، مترن ۽ سموري سنڌي ساهتڪ جڳت سان هن غم ۾ شريڪ آهيون.

سنڌالاجي پريوار

هريش جي ڪوتا جيان هريش جون ڪهاڻيون بہ جديد ادب جون ڪهاڻيون آهن. هريش اهو ڪونہ ٿو مڃي تہ ادب ڪو سماج جو مارڳ درشڪ ۽ سماج کي سڌارڻ جو وسيلو آهي. هن جي خيال موجب حالتن جي موجوده دٻاءُ ۾ شخص جو وجود ختم ٿي رهيو آهي. ايندڙ انسان بابت هريش جو سوچ سندس هڪ ڪهاڻي 'سلسلو' ۾ ڏسي سگهجي ٿو.

'ڪُنتي هڪ دفعو وري سندس دماغ ۾ اَچي ويئي هئي. پرهينئران جو ننگو بدن ڪيس رتي ماتر بہ رومانچت ڪونہ ڪري رهيو هو. اٽلو ڪنتيءَ جي ڀڃهي عضوي جو خيال ڪري ڪيس بچڻان اَچڻ لڳي. هن ائين بہ محسوس ڪيو تہ رات بہ هن هڪ قسم جو روڳ وهايو هو. گو اهو دماغ جو روڳ ڪونہ هو. ڪنتي جي سانس گڏ رهي تہ هوُ اهو روڳ وهائيندو رهندو ۽ ڪنتي ان کي ڌارڻ ڪندي رهندي. ان مان هڪ اهڙو انسان پيدا ٿيندو جو ٽٽل دماغ ۽ وهندڙ روڳ جو سلسلو ڪٽي ايندو جو شروع کان هن جي هستيءَ کي ناڪاريندو ايندو ۽ هڪ ڏينهن جڏهن ڏبري سربر سان هو سندس انتظار ڪندو تہ اهو ڪيس سڃاڻڻ کان بہ انڪار ڪري ڇڏيندو.'

ڪهاڻيءَ جي هن هڪڙي مثال مان ئي جديد ادب جي حوالي ۾ استري - پرش ۽ پتا پُتر جي اڻ وڻندڙ ڪوڪلي سبنند ۽ وهايل روڳ ۽ ٽٽل دماغ واري غلاظت ۾ پيل ناجائز پيڙهيءَ جي پيدائش جو بيان ڪيل آهي. ان مان جديد اَدب جي دارشنڪ آڌار جو ۽ هريش جي ان سان وابستيءَ کي محسوس ڪري سگهجي ٿو.

هتي هريش جي آلوچنا مان هڪ مثال ڏيڻ بہ بيجاءِ نہ ٿيندو.

'وياڪيا ممڪن نہ آهي. وياڪيا مريادا آهي، ڪويتا نہ. ڪويتا بہ مريادا بڻي آهي، تڏهن جڏهن اُن وياڪيا جو سروپ ورتو آهي يا وياڪيا جي ضرورتن کي پور ڪرڻ جو آياس ڏنو آهي. ڪيترا دفعا انسان وڏيڪ سوچ ۽ بغاوت ڪرڻ لاءِ تڏهن مجبور ٿيو آهي جڏهن هو وياڪيائن کي وڏيڪ سهڻ ۾ سمرٿ نہ رهيو آهي'.

حقيقت ۾ ڪوتا هجي، ڪهاڻي هجي چاهي آلوچنا، هريش سيني صنفن ۾ سوچ خواه اظهار ۾ نہ رڳو نرالو آهي پريگانو آهي. جنهن جهڙو بيو ڪ

آخري ڏينهن هن نئين دهليءَ ويجهو نوئڊا ۾ گذاري ڇڏيا. عليڳڙهه يونيورسٽيءَ مان پوليٽيڪل سائنس، انگلش ۾ ايم. اي. ڪيائين. آديپور جي تولاڻي ڪاليج آف آرٽس ائنڊ سائنس ۾ پوليٽيڪل سائنس ۽ انگلش جو پروفيسر ٿي ڪم ڪندو رهيو. ١٩٦٦ ۾ اندرا واسواڻيءَ سان سندس وهانءُ ٿيو. اندرا بہ سنڌي ٻوليءَ جي هڪ سٺي ڪهاڻيڪار هئي. اندرا واسواڻي، آڪٽوبر ٢٠١٢ع تي دهليءَ ويجهو نوئڊا ۾ گذاري ويئي.

هريش 'مسڪراهٽ' جي نالي سان پهرين ڪهاڻي ١٩٦٢ ۾ لکي. اها بمبئيءَ جي 'نئين دنيا' مخزن ۾ شايع ٿي. پوءِ هن جون مختلف ڪهاڻيون، رچنا، ساهت ڌارا ۽ ٻين مخزنن ۾ شايع ٿينديون رهيون. سندس ڪهاڻين جو فقط هڪ مجموعو ڇاليهہ - اَسي آهي. ان ڪانسواءِ ڪتاب ٻڙي - ٿي ٻڙيون ۾ سندس ڪڇ جو سفرنامو ۽ ڪجهہ ڪهاڻيون شامل آهن. سنڌي ٻوليءَ ڪي جن اديبن، نيون يعني جديد ڪهاڻيون ڏنيون، انهن ۾ هريش واسواڻيءَ جو نالو گهڻو مٿي آهي. سندس رچنائن ۾ نئين ڪويتا هجي، يا ڪهاڻي، پنهنجو جدا انداز آهي. گهرو ايياس - اونهي سوچ ۽ هر ننڍي ڪان ننڍي ڳالهہ ڪي ڌيان ۾ رکي، لکڻ جو ڍنگ، هريش واسواڻيءَ ڪي ايندو هو. هن جڏهن لکڻ شروع ڪيو، ان وقت سنڌي ساهت جو جديد دور هو. ائبسرڊ ۽ هستيواد ليکڪن جو مٿس اثر رهيو. اهو دور هندستان ۾ سنڌي ادب / ڪهاڻيءَ جو شروعاتي دور هو. ان وقت اهي لاڙا، بلڪل نوان هئا. هاڻ تہ سڄي دنيا ۾ لٽريچر ماڊرن ازم / پوسٽ ماڊرن ازم ڪان اڳتي نڪري ويو آهي. پر هيءَ ڳالهہ اڌ صدي اڳ جي آهي. ڳالهہ ان دؤر جي آهي، جڏهن هندستان ۾ جديد سنڌي ادب لکجي رهيو هو. اهو جديد ادب اولهہ مان آيو هو. هندستان جا اسانجا سنڌي اديب انهن صنفن ڪان واقت هئا. ان دور يعني ويهين صديءَ ۾ چار ماڊل مارڪسزم / سائيڪو اينالسس / هستي واد، جا نظريا مٿاهان هئا.

هند جا جديد ڪهاڻيڪار هستي واد، ۽ جديد ادب سان ٽمٽار هئا. موهن ڪلپنا، لال پشپ، گنو سامتاڻي، ڪي. ايس. ٻالاڻي، هريڪانت، آنند

ليک/ مدد علي سنڌي

٢٢ نومبر ١٩٤٠ - ڪهاڻيڪار هريش واسواڻي

پروفيسر هريش واسواڻي، سنڌي ٻوليءَ جو هڪ وڏو نالو. ڪهاڻيڪار / شاعر ۽ هڪ تنقيد نگار!، ١٢ اپريل ٢٠١٢ تي، دهليءَ ۾ خاموش ٿي ويو. هڪ چمڪندڙ تارو، هڪ سگهارو آواز! پر سندس لکڻيون جاندار. اهي سدائين ٻالھائيندڙيون رهنديون. کيس سنڌي ادب ۾ هميشه زنده رکنديون!

هو ڪنهن هنڌ (پنهنجي ڪوتا ۾) لکي ٿو:

’انسان جي ڪلهن تي رکيل

هيءَ زندگيءَ جو بار نه آهي،

موت جي صليب جو بوجهه آهي!

انتظار صرف، ان مقدس استان جو آهي،

جتي هن کي لٽڪايو ويندو!‘

سنڌي ٻوليءَ جو جينيس ڪهاڻيڪار، ڪوي ۽ تنقيدنگار هريش واسواڻي، ٢٢ نومبر ١٩٤٠ع تي بلوچستان جي شهر لورالائيءَ ۾ پيدا ٿيو. ڪجهه وقت خيرپور لقمان ۽ سکر ۾ رهيو. ورهاڱي وقت هندستان هليو ويو. ان مهل سندس ڄمار ته ست اٺ سال هئي. پر بلوچستان ۽ سنڌ جي کيس جهڪي ياد هئي. سندس وڏا باغن جا ٺيڪا کڻندا هئا. ان ڪري خيرپور جا باغ، ٻنيون، ساوا وڻ کيس ياد هئا. اهو ئي سبب آهي جو کيس قدرتي نظارا ڏاڍا وڻندا هئا. ننڍڙي هوندي کان وٺي سندس پيءُ هنسراج واسواڻي سندن آئيڊيل هوندو هو. هندستان ۾ هو بانٺوا، جهوناڳڙهه، بندرابن، آگري، اجمير ۽ دهليءَ جهڙن شهرن ۾ رهيو. سال ١٩٥٩ ۾ حيدرآباد سنڌ واري سيٺ پرتابراءِ جي اڏيل سامونڊي شهر گانڌيڌام کي پنهنجو نڪاڻو وجي بڻايو. آخرڪار زندگيءَ جا

هن جي ڪهاڻين جي ڪتاب ۴۰-۸۰ ۾ شامل ڪهاڻيون ان وسرندڙ آهن. مثال طور سندس ڪهاڻي 'دانهن!' ڪنهن به ذاتي حادثي کي، احساس جي شڪل ڏيڻ، لفظن ۾ ڪهاڻي بيان ڪرڻ هڪ فن آهي، ڪلا آهي. اهو چوڻ جو فن، هريش کي چڱيءَ ريت ايندو هو. اها ڪهاڻي ليکڪ جي پنهنجي ذاتي آبزرويشن جو هڪ ڀاڱو آهي. ان ڪهاڻيءَ ۾ بخار سبب نائڪ بيمار آهي. پرگهور لاءِ سندس چپراسي، پنهنجي ڪاري ڪوجهي ڌيءَ کي وٺي آيل اُماڻي ٿو. ان وقت ان ننڍي ڪاري ڪوجهي ڇوڪريءَ جو انساني ڇهاءُ سان هيرو هڪ زبردست سڪون ٿو محسوس ڪري. پاڻ ليکڪ بعد ۾ هڪ انٽرويوءَ ۾ ٻڌائي ٿو ته ڪهاڻيءَ ۾ ڏيکاريل ڇوڪري، اصل ۾ ڇوڪرو هو ۽ اهو ڇوڪرو ڪجهه ڏينهن ڪانپوءِ زنده نه رهيو.

هن جي 'دانهن' ڪهاڻي ۾ ڪردار مان، هريش ڏاڍي ڪلاڪاريءَ سان ويهي ڪهاڻيءَ ۾ آندو آهي. ڪردار کي بخار ۾ اڪيلائيءَ جو احساس ٿو وڪوڙي وڃي. هو ان محل ڪنهن ڇوڪريءَ جو ساٿ چاهي ٿو. ان محل گهر جي ڪم ڪار لاءِ رکيل ٻارهن سالن جي ڇوڪري فرش تي ٻهاري ڏيندي سندس پير مان لنگهي ٿي ۽ ڪيس هن ڇوڪريءَ جي ٻانهن منهن سان لڳي ٿي وڃي، ان محل ان ٻانهن جو ڇهاءُ ڪيس ڏاڍو سڪون ٿو ڏي، ۽ پوءِ هو، ان ڇوڪري کي ڀاڪر ۾ جهلي ٿو وٺي، پر ڇوڪريءَ جي دانهن سبب ڪيس شڪ جي نظرن سان ٿو ڏٺو وڃي.

هيءُ موضوع سنڌي ادب لاءِ نئون هو. هن ڪهاڻيءَ ۾ هريش واسواڻي، ڪهاڻيءَ کي هڪ عجيب نفسياتي ٽريٽ ڏني آهي.

بنيادي طور تي هڪ حقيقت کان انڪار ممڪن ڪونهي ته سونهن خود پنهنجي جاءِ تي هڪ پرابلم آهي. سندس ڪهاڻي 'هڪ عدد عورت' ۾ هن جا ڊائلاگ، جيتوڻيڪ رواجي زندگيءَ کان هٽيل آهن. پر سندس ڪهاڻيءَ ۾ ڏيکاريل نائيڪا اهو سوچيندي به ته هن جي خوبصورتي ايڪسپلائيٽ ٿي رهي آهي، هيرو سان گڏجي ٿي .....

ڪيماڻي، هريش واسواڻي، پرم ابيچنداڻي، نامديو تاراچنداڻي، پريم پرڪاش، هيرو شيوڪاڻي انهن ۾ شامل آهن.

سنڌ ۾ به جديد ادب هندستان مان آيو. ڪنهن وقت هندستان ۾ ڏاڍا سهڻا سنڌي رسالا نڪرندا هئا. ڪونج ۽ نئين دنيا ته بمبئي مان هري موٽواڻي ۽ اُتم ڪڍيا، پر دهليءَ مان نڪتل نئي رسالا جديد ادب جا پرچارڪ هوندا هئا. پرم ابيچنداڻيءَ جو رابيل، آنند ڪيماڻيءَ جو ساهت ڏارا، هريڪانت جو آڪاڻي ۽ ڪلڪتي مان لکمي ڪلاڻي جي مخزن رچنا ۾ ڇپيل ڪهاڻيون، ڪوتائون ۽ تنقيد جو مقابلو سنڌ جا رسالا نه ڪري سگهندا هئا.

هريش واسواڻي هڪ جديد ليکڪ هو. سندس لکڻيون ان ڳالهه جو اظهار آهن ته سندس جديد شاعري ۽ ڪهاڻيون پڙهڻ کانپوءِ سندس سوچ جي خبر پوي ٿي. سنڌي ڪهاڻيءَ لاءِ سندس چيل هي لفظ ڪيڏا نه زبردست آهن:

’سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ لڳي ٿو ته ڪڏهن ڪهاڻي آهي، زندگي ڪونهي. ڪڏهن انهن ۾ ٻئي ڪونه آهن، ان ۾ ٻئي آهن، اهڙو احساس ورلي ئي ٿو ٿئي، يا نٿو ٿئي!‘

بهرحال سنڌي ۾ لکندي هريش واسواڻيءَ جي لکڻ جي سگهه زور ٿي. هريش هڪ انٽرويو ۾ چيو هو:

منهنجي زندگي ناڪامين جو داستان آهي ۽ مان ناڪاميابيءَ جي احساس کان متاثر آهيان. اها ناڪاميابي مکيه طور ٽن درجن تي آهي:

’هڪ ته سماجي اڻبرابرين خلاف ڪا به بغاوت نه ڪري سگهڻ، ڪرم هيڻ زندگي جيئڻ ۽ ڪرم هيڻتا جي سراپ جي. ٻيو رومانوي درجي تي هڪ گهري اثر جو احساس. ٽيون مون کي لڳي ٿو ته فن جي ليول تي مون پنهنجي صلاحيتن کي پاڻ ويهي جلايو آهي. انهن کي ناس ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. ٽنهي ڳالهين گڏجي مونکي ادبي زندگيءَ جو هڪ سپنو ڏنو آهي.....!‘ (پرپڇاڙيءَ ۾ هن سنڌيءَ ۾ لکڻ ئي بند ڪري ڇڏيو).

مختلف شهرن ۾ پناھ ورتائون. گھڻيءَ ڪھاڻيءَ ۾ مکيه ڪردار ڪنهن نه ڪنهن ٻئي شهر ۾ فنڪشن ۾ شرڪت ڪرڻ لاءِ وڃي ٿو. فنڪشن مان نڪري هو پنهنجي سنڌي دوست هري چاولا وٽ پهچي ٿو. اتي هريءَ جو پوڙهو پيءُ به رهي ٿو. هريش انهيءَ ڪهاڻيءَ ۾ هن پير مرد جي تصوير هن ريت چٽي آهي:

'اَڇيون ڀروون، اَڇا وار، ويڪري پيشاني، مُنهن تي گُهنج، ڳلن جي مضبوط هڏين جي ڪري اُڀي ڪنهن ڪوڪي تي ٽنگيل گُهنجن جي تصوير لڳي رهيا هئا. ٨٨ سالن جو هيءُ شخص ڪاڪي ڀيرومل مهرچند جي سنڌي هندن جي تاريخ مان ڪو سنڌي ديوان نڪري اَچي منهنجي پرم ويٺو هو!'

جڏهن هو پير مرد کان حال احوال ٿو وٺي ته پير مرد چوي ٿو:

'سڀ منهنجو چڱو خيال رکندا آهن. سنڌ مان اَچڻ بعد مون سڄي چمار اجمير ۾ گذاري پر هاڻ مون سان ڳالهائڻ وارو ڪير به ڪونهي. ڪوئي ڳالهائي به ڇا؟ هري ڪانسواءِ ڪو سنڌي سمجهي ڪو به ڪونه. پاڙي ۾ هڪ سنڌي گهر به ڪونهي، هي زال مڙس صبح جو هليا وڃن. ان لاءِ بستري تي مون کي گهڻي هٽائي ڏني اٿائين. ٻنهي ٻارن ته هيٺ پاڙيوارن وٽ گهڻي وڃندي، گهر جي هڪ چابي ڪين ڏنل آهي. اجا ته گروءِ جي مهر آهي، ڪڏهن اهڙي ضرورت ڪونه پئي آهي. پر جي مٿي آيو به ته واهر ۾ ڇا ٿيندو؟ هو سنڌي سمجهي سگهندا ڪونه مونکي گجراتي ايندي ڪونهي! ان ڪري چوندو آهيان ته ڏسجي ڪنهن ڏينهن تون گهر جو دروازو ڪولينديون، ۽ مان پنهنجي بستري تي مئو پيو هوندس. گهڻي ڪونه وڃائيندس.

هن ڪهاڻيءَ جو ڪلائمڪس هن ريت آهي: جڏهن هو پنهنجي دوست سان سندس فلئٽ مان هيٺ لهي ٿو، اوچتو گهڻي وڃي ٿي. هو سڀ گهبرائجي مٿي وڃن ٿا. تالو کولي ڏسن ٿا. ان مهل اهو پير مرد چوي ٿو:

'ها، هري مون سوچيو، مان ميران جي گهوٽ کان موڪلائي ڇڏيان. ڪهڙي خبر هو مرڻ کان اڳ مون سان سنڌيءَ ۾ ڳالهائڻ وارو آخري انسان هجي!'

هريش جي هيءَ ڪهاڻي انساني جذبن، اڪيلائي ۽ ڏتڙيل وطن کان دربدر

مريش جي هڪ ٻي مشهور ڪهاڻي ’سلسلو‘ آهي. اها ڪهاڻي سنڌي ادب جي هڪ شاهڪار ڪهاڻي آهي. سلسلو ڪهاڻيءَ ۾ پيءُ ۽ پٽ جي ننڍپڻ ۽ وڏپڻ جي سلسلي جي وارتا بيان ڪيل آهي. هڪ پيريءَ پٽ، پيءُ کي باٿ روم ۾ وهنجندي ڏسي ٿو. اها ڳالهه هن جي ذهن جي ڪئنواس تان نٿي دور ٿئي. وڏي هوندي پٽ، باٿ روم ۾ هڪ پيري وهنجندي پنهنجي پاڻ کي ڏسي ٿو، ۽ ان محل پنهنجي پيءُ جي وجود جي جهلڪ ياد ڪندي ڏکي ٿو وڃي. جاڪاڻ ته هُن پنهنجي زندگيءَ ۾ پيءُ جي وجود جي ڪا به اهميت ڪانه ڏلي هئي.

انهيءَ ڪهاڻيءَ مان هي ٽڪرو ڪيڏو نه عجيب آهي ؛

’انيچڊ باٿ روم واري پنهنجي ڪمري کي ڇڏي هو، ٻاهر ڪاريڊور ۾ پيل موڙي تي اَچي ويٺو ۽ سگريٽ دکائڻ لڳو. سامهون ننڍيون ننڍيون ٻهاڙيون هيون، غير سلسليوار نيم زرد ۽ نيم سبز درخت هئا. رستن جا ڪٽيل ٽڪرا ۽ کليل آڪاش هو ته ٻه هن پاڻ کي قيد محسوس ڪيو. هوُ ائين انيوُ ڪري رهيو هو ته اجا باٿ روم ۾ آهي، ۽ سندس ڊريسنگ ٽيبل جي آئيني ۾ بجاءِ قدرتي نظاري وارو وڏو چتر لڳل آهي. باٿروم واري خيالي وهم ڪان هو اجا به آجو ڪونه هو. سندس پتا سرڳواس ٿي ويو آهي ۽ سندس پٽ زنده آهي. يا جي هو پاڻ سرڳواس ٿي ويو آهي ۽ سندس پٽ زنده آهي!‘

هن ڪهاڻيءَ جي مکيه ڪردار سندس پيءُ ۽ هن جي پريميڪا بابت، نفسياتي ٽريٽمينٽ، مريش جهڙو ليکڪ ئي ڏيئي سگهي ٿو.

هن جي ٻين ڪهاڻين ۾ ’گهنٽي‘، ’هڪ جذبي ۽ ڏينهن جو موت‘، ’هڪ عدد عورت‘، وَي آف لائيف‘، ’دانهن‘، ’ٻيو دفعو‘، ’موت ۽ موت‘ ۽ ساکياتڪارءَ وڏي شهر ۾ شامل آهن.

سندس مشهور ڪهاڻي ’گهنٽي‘ هڪ لڳ وسرندڙ مختصر ڪهاڻي آهي. ورهاڱي کانپوءِ سنڌ مان ٻه نسل لڏي ويا. هڪڙا پوڙها، جن سچي جمار پنهنجي وطن ۾ گذاريا. ننڍا ٿي وڏا ٿيا ۽ پيريءَ ۾ پنهنجو وطن ڇڏي ٻي گهر ٿي وڃي

هن جي ڪهاڻي ’وڏي شهر‘ ۾ به شهر ۾ رهندڙ جيون جو هڪ حقيقي روپ ڏيکاريو ويو آهي. هو نالي ڪردار جي بس ۾ چڙهي خالي سيٽ تي اچي ويهي ٿو، تڏهن پرسان ويٺل ڇاٽل سڄاٽل وئشيا کي ڏسي ٿو. ڪيس ائين ٿو لڳي ڄڻ هن جي ۽ انهيءَ وئشيا جي حالت ساڳي آهي، بلڪ هوءَ ڪانئس وڌيڪ رحم جي لائق آهي. انسان ڪيترو نه مجبورين ۾ ٿو زندگي گهاري ۽ ان جو چٽو پٽو اظهار وڏي شهر ڪهاڻيءَ ۾ بيان ڪيل آهي.

هريش - گوتم ٻڌ جي فلسفي کان متاثر ٿي وچي ٻڌست ٿيو هو. پر اتي به ڪيس سڪون نه مليو. زندگيءَ جي معنيٰ واري ڪيفيت مٿس ڇانيل رهي. هڪ پيرو، شاعر ارجن حاسد کي چيو هئائين، ’حاسد، ڏس هو پن وڻ تان ڇڻيو آهي، هوا ڪيس ڪنهن به طرف اڏائي ويندي، پن کي ڪابه ڄاڻ ڪانهي، نه هوا کي آهي!!‘

اڄ جهڙي ڳالهه آهي. هريش واسواڻي پنهنجي پيءَ تي انگريزي ۾ هڪ ڏاڍو خوبصورت مضمون لکيو هو. قدرت خدا جي، هريش جي وفات ڪانپوءِ سندس ڌيءَ شيفالي واسديو، مٿس هڪ دل کي ڇهندڙ مضمون ’سيونگ اڪائونٽ ڪلوز‘ جي عنوان سان لکيو آهي. اهو مضمون پڙهي منهنجي دل پرجي آئي.

هريش واسواڻي پنهنجي هڪ نظم ۾ لکي ٿو:

وڻن جي نراتُم ٽارين تي،
هڪ مئل پکي ويلو آهي.
پکيءَ جو جسم
وڻن ۾ ورهائجي ويو آهي.
پر ان جا گيت سالم رهجي ويا آهن
گيتن جي سانت گونج
پوري واديءَ ۾ زنده آهي.
اصل ۾ اهو هڪ قديم پکيءَ جو

ٿيل، انسانن جي ڪهاڻي آهي. ڪيڏي نه آهي عجيب ڳالهه. هڪڙا ماڻهو جاوا پنهنجي وطن ۾ نپنيا، وڏا ٿيا جوان ٿي ٻڍا ٿيا ۽ ٻڍائپ ۾ ٻالڪپڻي ۾، نوجوانيءَ ۾ پنهنجو وطن عارضي طور تي ڇڏي ويا پارت، جتان وري نه موٽي آيا. پنهنجو گهر ٻار، گهٽيون، شهر ۽ ڳوٺ، سڀ ڇڏي وڃڻ آهي زندگيءَ جو هڪ ڀيانڪ عذاب ! ورهاڱي تي گهٽيون ئي ڪهاڻيون سنڌي ۾ لکيون ويون آهن. هريش جي ڪهاڻي ”گهنٽي“، اهڙين تمام سٺين ڪهاڻين مان هڪ اڻ وسرندڙ ڪهاڻي آهي.

۽ اها به ڏاڍي عجيب ڳالهه آهي، هريش واسواڻيءَ پنهنجي زال اندرا جي وفات کان پوءِ اڪيلو ٿي پيو هو. سندس ڌيءَ شيفالي واسديو هن جي مرڻ کانپوءِ هڪ عاليشان مضمون لکيو آهي. ان ۾ هوءَ چوي ٿي ته هريش ڪي به هڪ سلور رنگ جي گهنٽي ڏني هئيسين. مقصد هو ته ڪنهن به مهل ڪيس ڪائي ضرورت پوي ته بابا اها گهنٽي وڄائي. تڏهن هو ڏاڍو نبل ۽ ڪمزور ٿي ويو هو. پر هن مرڻ وقت يعني دل جو دورو پوڻ وقت اها گهنٽي نه وڄائي. مرڻ وقت سندس هٿ ۾ اها ئي گهنٽي هئي، جيڪا هن استعمال نه ڪئي.‘

سندس لکڻين پڙهڻ کانپوءِ محسوس ٿئي ٿو ته هن جي لاءِ زندگيءَ جي ڪا به معنيٰ نه هئي. مقصد نه هو. هن مرڻ کان ڪجهه ڪلاڪ اڳ پنهنجي ڌيءَ کي چيو هو ته ’آخرڪار ڪهڙو سبب آهي جو پڇاڙڪي انت چو نه پيو اچي؟‘ هن مرڻ کان هڪ ڏينهن اڳ شام جو پنهنجي ڌيءَ کان پڇيو هو، ’جيڪڏهن زندگيءَ جي مقصد مان هٿ ڪڍي ڇڏجي، ۽ پنهنجي اناڪي ختم ڪري ڇڏجي ته آخري حد اچي ويندي !!‘

هريش چوندو هو، ’زندگي هڪ فائدو ڪونهي ۽ موت هڪ نقصان ڪونهي!‘

ٿي سگهي ٿو، هن گهنٽي ڪهاڻيءَ ۾ پنهنجي زندگيءَ جي پڇاڙڪي ڏينهن جو، عڪس ڏسي ورتو هو. هن جي شاعري، هن جو سفرنامو، هن جا تنقيدي مضمون ۽ ڪهاڻيون، هڪ تمام وڏي ڪهاڻيڪار ليکڪ، ڪويءَ جي اعليٰ ذهين اوسر جو آئينو آهن.

سمالوچنا / گيتا بندراڻي

’رستي جو فانوس‘ آزاد نظمن جو سنگره - شاعر واسديو نرمل پرڪاشڪ :- سنڌي تائيمس پبليڪيشن، اُلهاسنگر 421003

’سپون‘ جي انڪ ٢٢ (جولاءِ - آگسٽ - سپٽمبر ١٩٩٦) ۾ ڇپيل ’واسديو نرمل جي شاعري‘ ليک ۾ پرڀو وفا لکيو آهي تہ ڀارت جي برک ۽ بلند پرواز سنڌي شاعرن مان آڱرين تي ڳڻڻ جهڙن ۾ هڪ واسديو نرمل بہ شمار ٿيندو آهي. نرمل صاحب جا هيل تائين شعرن جا چار سنگره ڇپيل هئا. تازو سندن آزاد نظمن جو مجموعو ’رستي جو فانوس‘ شايع ٿيو آهي، جنهن جي سنڌي آجيان ٿي آهي.

’رستي جو فانوس‘ ۾ نرمل صاحب ١٩٦٤ کان اڄ تائين لکيل پنهنجي آزاد نظمن جي چونڊ شامل ڪئي آهي. چونڊ واقعي ساراهڻ لائق آهي. اُنهن ۾ ڪي نظمون آهن جن مان ظاهر ٿئي ٿو تہ نرمل شاعر تہ آهي پر ڳڻ ڳڻ انجنير بہ آهي. مثال طور سندس آزاد نظم ’رستي جي کڏ‘ (pot hole) پڙهي ڏسو (صفحو ٤٩).

’هيءَ رستي جي کڏ پيي / حسينن جي ڳاڙهيءَ جي کڏ کان / تہ گهٽ ناهہ مٿن پيي گهڻين سندرين جي / عنايت آ ٿيندي / گهڻيئي نزاڪت ڀريا حسين پير / وڪڙ ۾ اچي / مُڙي ويندا آهن!

اُن کڏ کي شاعر جي نظر سان ڏسو ۽ اُن ۾ لکل طنز ڳاڙهيءَ جي کڏ جي تشبيهہ ڏسو. اهڙيءَ طرح بين آزاد نظمن ۾ بہ نُز تشبيهون ملن ٿيون. مثال ڏسو :- چنڊ ٻيج جو روئي رهيو آ / جڻ ڪي مُصور / ڪنهن وڏوا جي / ٽڪل ڪنگڻ جو / ڪئنواس تي / چِتر ڪڍيو آ / ڪئنواس تي / ٽڙيا پيا آهن / ڪيئي تارن جا آنسون! (ٻيج جو چنڊ P-20)

جنهن وحدت لاءِ وڏو رتب ڪيو هو.
پر
قطري ڪي آب سمجهڻ ۾ نسقل ويو هو.
ورڌاتا
ڪيس هڪ سراپ ڏنو هو
تون يا جيئندين يا اڌامندين
پڪيءَ جيئڻ جي موه ۾
زندگيءَ جي چونڊ ڪئي
۽ ڪنپ سميٽي
وڻن جي وچ ۾ ويهي رهيو
هر سرءُ،
سندس ڪنپ ڇوڙائيندي رهي
هڪ هڪ ڪري سندس سڀ ڪنپ غائب ٿي ويا
تڏهن ڪيس خيال آيو،
هُن زندگيءَ جي نہ موت جي چونڊ ڪئي آهي.

هريش جي اندر جي اڪيلائي ان وقت تمام گهڻي وڌي ويئي، جڏهن سندس زال ۽ مشهور ڪهاڻيڪار اندرا واسواڻي ١٧ - آڪٽوبر ٢٠١٢ تي گذاري ويئي. هن جي وفات کانپوءِ ٦ مهينن بعد ١٣ اپريل ٢٠١٢ تي هن دهليءَ ۾ آخري پساهه ڏيئي ڇڏيا. اهو ڏينهن ويساکيءَ جو ڏينهن هو. ويساکيءَ جو ڏينهن سنڌ ۽ پنجاب ۾ ميلي جي روپ ۾ ملهايو ويندو آهي. هزارين ماڻهو ميلي ۾ هئا پر هڪ شخص، هڪ ڏاهي اديب، جمنا نديءَ جي ڪناري زندگيءَ کي الوداع چئي ڇڏيو.

(مدد علي سنڌيءَ جي طويل مضمون کي گهٽائي پيش ڪيل - سمپادڪ

C-6 jason luxary apartment,
Clifton block -3, Karachi-Sindh
Email : madadalisindh@yahoo.com

نرمل جي سڳوري سنڌ جي سِڪ ۽ سنڌي ٻوليءَ لاءِ پيار هن ڪتاب ۾ درج ڪيل آزاد نظمن ۾ لياڪا پائيندي نظر اَچي ٿو. مثلا:- 'هڪ آس هڪ پياس' (P-42)

ورهين کان پوءِ،/ مون هڪ سنڌي مائي ڏٺي،/ جا،/ پنهنجي ساڄي هٿ جون آڱريون ڦهلائي،/ ايرنڊيءَ جي پن جيان سيٽي/ پنهنجي پُٽ کي چئي رهي هئي،/ 'لک جي لعنت هجيئي، هي ڳڻ ڳهٽا اَٿيئي!' مائيءَ جا هيءَ ڪوڙا مِنڙا لفظ سُڻي/ منهنجي اکين مان/ خوشيءَ سندا ڪُجهه لُڙڪ لڙي پيا! هڪ آس هڪ پياس (P-42)

جيڪي چانور - ڪٽا/ مان ڦٽا پيو ڪريان،/ تن منجهان ڪي ڪٽا/ پنهنجي مُک ۾ جهٽي/ تون ڪراچيءَ ڪٽي وڃ،/ جو، توکي ته ڪوئي به روڪي نه سگهندو./ نه ويزا کپيئي نڪو پاسپورٽ !/ ڪراچيءَ ۾ پهچي،/ ڪياماڙيءَ پرسان،/ اِنهن چانورن جي ڪڻن مان ٻه ٽي،/ منهنجي ياران،/ اَڪي طور پاڻيءَ ۾ پائي ڇڏج تون./ اِئين سنڌ جي پاڪ مٽيءَ تي پائي اَڪو .... موٽي بمبئي اَچج./ مان تنهنجو ڪندس اِنتظار.... چؤ پلا،/ تون منهنجو اِهو ڪم ڪندينءَ؟/ چؤ ڪندينءَ؟ 'بمبئيءَ هڪ مڇيءَ ڏانهن' (P-44)

ڪتاب جي مهاڳ ۾ اعليٰ ساهتڪار ڊاڪٽر موتي پرڪاش، نرمل صاحب جي آزاد نظمن جون شاعرائيون خوبيون وستار سان ڄاڻايون آهن. ڪتاب جي ڪَوَر جي ڊزائين اعليٰ چترڪار رام لعلچندائيءَ بيحد دلڪش ڪئي آهي، جنهن لاءِ هن کيرون لهڻيون.

14, Anuchhaya,
Juhu Lane, Andheri (W), Mumbai 400058

هي نارنگي رنگ نہ آ / هيءَ بادل جي پيڙا آ / جا / نارنگيءَ کل جي رَس جيان / اکيون ڪڙائيندي آهي (بادل اِندلت P-56)

رات تارن پري، ڪيڏي نوراني آ! / جڻ گگن جي پَرَڻ مان / ڇٽي نُورُ پيو/ نور جو جڻ / وسي مينهن پيو/ مينهن جنهن سان / زمين وهنجي پئي !

(رات تارن پري P-62)

انهن نظمن ۾ اُپمائن سان گڏ، پرڪرتي - درشن جا تمام سندر نظارا نظر ايندا.

آزاد نظمن ۾، نرمل صاحب ممبئيءَ جي لوڪل گاڏيءَ ۾ سفر ڪندڙ مسافرن جي ڪهڙي دُردشا ٿئي ٿي اُنهن جي تصوير هوبهو چٽي آهي. اُنهن ۾ خاص نظمون آهن :- اَڇون روز ٿا .... (P-52) ، ماڊرن صليب (P-58) ءِ ماڪيءَ تلوار (P-64). اُنهن نظمن ۾ بہ اَڇوتيون اُپمائون تمام وڻندڙ ءِ دلڪش آهن. ڪي مثال ڏسون. ممبئيءَ جي لوڪل / لوڪل گاڏيءَ جي / گاڏي وچ ۾ / لوهي سنهون لٽڪيل آهن / جن ۾ / لٽڪن پيا هٿڪڙا / ڪيئي مسافر اُنهن ڪي ہکڙي، بينا آهن. غلط، غلط / بينا ناهن / هو لٽڪيل آهن / ڄڻ هڪڙي وقت، گهڻئي، سادا اِنسان / مجبور اِنسان / 'ڪرسٽ' وانگر / صليب تي / چاڙهيا ويا آهن، هر 'ڪرسٽ' کي / پنهنجو پنهنجو / صليب آهي. (P-52)

اَڇون روز ٿا / فاسٽ گاڏيءَ ۾ / جت تر چڙهڻ جي جڳهہ هوندي ناهي / مگر پوءِ پي / ڏيئي هڪ ٻئي کي ڌڪا / هرڪو ڏوڪي پوي ٿو. (P-53)

جڻ تہ مسافر / لٽڪي رهيا هئا / سرها ٿي، سوُريءَ تي ! / جڻ ماکيءَ جي ماناري تي / ڇهنئيل هيون مکيون سهسين. (P-65)

نرمل اعليٰ شاعر تہ آهي پر هڪ مقبول ناٽڪ نويس بہ آهي. اِنڪري هو ڪن نظمن ۾ ناٽڪي انداز سان گڏ نظمن جي پڇاڙيءَ ۾ climax تي چيهہ تو ڪري. مثال طور پڙهي ڏسو نظمون 'بہ ڪتاب هڪ هڏي' (P 9)

هڪ سگريٽ هڪ پيڙا' (P-11) / 'سوڪ - ستايل' (P-28) / 'پهريون اَڇو وار' (P-59)

اِنهن نظمن ۾ انتظار جو element ناٽڪي انداز ۾ بخوبي نڀايو ويو آهي. نرمل جي ڪن آزاد نظمن جا موضوع بہ بلڪل انوکا آهن. مثال 'رستي جو فانوس' (P-1)، گودڙي (P-8)، اَخبار پڙهندي (P-13)، ڪيلي جي کل (P-15)، سنڌو نگر جا رستا (P-30)، چپَ (P-66)،

ويندا آهن، اُهي پنهنجو نالو، پنهنجي معشوقا، محبوب جو نالو، اُن تي ضرور اُڪيري ايندا آهن، سڄي ديوار چٽيل آهي.

بي ساختا لفظ ۾ بہ سوچ جي پٽڪ ۽ ڪوي من جي هِرُ ڪُرِ تہ هوندي ئي آهي. توهان ائين تہ نتا چئو نہ تہ ننڊ ڪڙائي ۾ يا ڪنهن الهام سان، ومي ڪويتائون لکندي آهي. ڪلا پرڪاش تہ مکت من سان داد ڏيندي آهي، هن جي واٽي ۾ تہ لاتِ جو ميناج آهي. ستيش صاحب ايندي ويندي ڪن ڏيندو ٿو هلي. پوپٽي هيراننداڻي محڪم وشواس وارا نهڪ ڏيندي هئي، منهن تي ٿهڪائي ڏيندي هئي، پنهنجائي ۽ وارو سواد ايندو هئو، وڏي پيغ جيان پاسندي هئي، اُهي بہ زمانا هئا، هڪ ٻئي تان اول گهول پيو وڃبو هئو.

ستيش چوي ٿو، 'ڪلا، اسين ڪويتا ۾ نعرا هڻندا آهيون يا اُپديش ۽ فلاسافيون ڏيندا آهيون.'

اِهي مڪيل سچ آهن، ۵۰ پرسينٽ شاعري نعريبازي ۽ سياست سان ڪلهاگسائيندي هلندي آهي، ۳۰ پرسينٽ فلاسافيون اُپديش ۽ خودثنائي، باقي ۲۰ پرسينٽ شاعري ماٺ جو روپ ڌارڻ ڪري، من جي گهراين کي، آلاپ جهڙي سوکيمتا سان، آراڌنا تائين وٺي ويندي آهي. نارايڻ شيام لکيو آهي:

هيءَ دنيا جهڙي پي آهي
پوءِ بہ جاءِ جيئڻ جي آهي

شيام جو هيءُ شعر بہ ڏسو:

ويراني ڪنڌيءَ تي ڳيرو
مان آهيان، هوُ هوُ هوُ آهي
(اِها آهي Silence ماٺِ ئي ماٺ)

انهن ٻن ٻن سٽن جي معنيٰ توهان جهڙي بہ چاهيو، جيئن بہ محسوس ڪيو، ڪهڙا اشارا ۽ احساس آهن، پلي ائين بہ چئو 'ڪجهہ بہ ڪونهي' جڏهن هٽلر سمهيو پيو هوندو / ۽ گانڌي پنهنجو چرخو هلائڻ ۾ پورو هوندو / اَسين اُن وقت لڪ - ڇپ راند ڪنداسين. دوست اِها نعريبازيءَ واري ڪويتا آهي. هٽلر ۽ گانڌيءَ جي نالن سان اُپامي ٿي. باقي هڪ سٺ ڪويتا جو اولڙو

’ليئاڪا‘

رچنا-١٣٩ انڪ ۾ ڊاڪٽر ستيش روهڙا، پنهنجي ڪَٿ ڪالم ۾ ومي سدارنگاڻيءَ جي ٻن ڪوتا مجموعن ’سونهري رنگ جي ڪاراڻ‘ ۽ ’سچ ڪٿي ڪري پيو‘ جي ڪَٿ ڪئي آهي. رچنا جو اهو انڪ ومي سدارنگاڻيءَ جي تصوير سان آهي. انڪ ۾ وميءَ جون ڪويتائون بہ آهن ۽ هڪ ليک بہ آهي، ’شاهہ جي رسالي جا پارٽ ۾ ٽيل ترجما‘. ستيش صحيح لکيو آهي، ’وميءَ جون ڪويتائون عام طرح سان خود ڪلاميءَ واريون آهن، سهج ۽ سرل ڀاشا ۾ آهن.‘ مان ڀانيان ٿو، اُنهن ۾ ڪجھہ خاص طرح سان بہ آهي، عطيہ دائود جي ڪويتائن وارو لوڻ جو ڪٽو بہ آهي. اڄ جي دؤر ۾ اِها سوچ ڪنهن خاص آستان تي پهچائڻ ۾ وڏي واهر ڪري رهي آهي. ارڌ - ناريشور جو آڪار اسان سيني کان وسري ويو آهي. هڪ ئي ديهہ ۾ استري پرش وارا انش، اوت - پروت آهن. هر ڪنهن استري چاهي پرش ۾ اهي انش گڏ آهن. ڪشش، ضرورت، سمرپڻ وارا قدر آهن، احساس آهن. ڪنهن ۾ گهٽ ڪنهن ۾ وڌ. وقت جي اڙٻنگاين، اسانجي اعتبارن کي رنجايو آهي. شڪايتن جا ڍير آهن. ڪوي من جيئڻ بہ چاهي، جيڪو بہ چاهي، لکي روڪ ڪانهي. وميءَ وٽ خاص سادگي بہ آهي، سندس رچنائون ڪيترا سوکيم ڇهاوَ بہ خلقينديون هلن ٿيون.

ڀاڄي ماني، هوا پاڻي، پيار کي وچ ۾ چو ٿا آڻيو. پيار کي ڪنهن سمجهيو آهي، سمرپڻ، ڪجھہ ڏيڻ، درگذر ڪرڻ ۽ دعا گهرڻ، جتي بہ هجو، خوش هجو. هيڪي گهر جون مرياداڻون اورانگهي ويون آهن، هن دؤر ۾

اِها مڪيل چيز آهي تہ شاعري، فلاسافيءَ کان الڳ، ڪنهن فهم ۽ سوچ سان جڙيل آهي، تڏهن بہ نقادن کان الائي ڪيئن فلاسافي لفظ اُچارجي ويندو آهي، علامتون بہ ڳولهيندا رهندا آهن. باقي چين جي ديوار ڏسڻ جيڪي بہ

ستيش چوي ٿو، ’وميءَ جو ڪوتا سنسار ايترو ئي وسيع آهي، جيترو من جو سنسار. اُن ۾ اُهو سڪل وڻ آهي، جنهن تي تازي ول چڙهي وئي آهي ۽ هو پاڻ کي سائو سمجهڻ لڳو آهي.‘ اُهو وڻ، اُها ول ڄاتل سڃاتل آهن، ڏٺل وائٺل عڪس آهن، سنهڙا سنهڙا سنيها آهن. آد ڪان پرڪرتيءَ جو اهو نيم آهي، ول، وڻ تي ويڙهجي ويندي آهي، سمرپڻ جو سک ماڻيندي آهي، اردناريشور جا اُهڃاڻ هِتي هُتي، جتي ڪٿي جيئرا جاڳندا ملندا آهن. استري پرش، جيئڻ سريرجون ٻه اکيون.

اسان ٣٠ ڪن ڊيليگيٽ peace conference ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ دهلي ايئر پورٽ تان 17/12/04 صبح واريءَ فلائيٽ ۾ سنڌ وڃي رهيا هئاسين. فلائيٽ ليٽ ٿيندي وئي. ڪراچيءَ شام جو ٻتين ٻرڻ وڃي پهتاسين، سياري جي شام، اوندهه ٿي وئي هئي. ١٦ ڪن ليکڪ ۽ شاعر هئاسين ۽ ٻيا ٻه هئا. ويزا 31/12/2004 تائين هئي. پر peace conference 28/12 صبح جو نيرن Break fast ڪان پوءِ ڊسپرس ڪٽي وئي. ڪي دوست 28/12 تي ئي دهليءَ روانا ٿي ويا، ڪي خوددار ڊيليگيٽ 29/12 صبح جو ڇهين بجي واريءَ فلائيٽ ۾ ممبئيءَ روانا ٿي ويا. ڪن دوستن ٻن ڏينهن لاءِ يارن دوستن جي وڃي دعوت قبول ڪئي. وميءَ ستيش کي عطيه دائود پاڻ وٽ هلڻ لاءِ دعوت ڏني ۽ وميءَ کي ’عورتازاد‘ سنستا پاران 29/12 تي ڪوتا پاٺ لاءِ چيو. سنڌ مان شايع ٿيندڙ The Dawn ڪوتا پاٺ کي گهڻي سٺي Covering ڏني آهي، اها سٺي ڳالهه آهي، ائين ٿيڻ به گهربو هئو، سنڌ مهمانوازيءَ جو ثبوت ڏنو، نيٽ انگريزي اخبار وڏيءَ ڪٽ ۾ ٿي اَچي. ائين به ڄاڻايل آهي ته وميءَ آخر ۾ ڪويتائون پڙهيون هيون ۽ ٻڌندڙن کي گهڻو متاثر ڪيو هئو، وميءَ جي ڪويتائن ۾ تازگي ۽ سادگي به آهي. ائين به لکيل آهي ته وميءَ ڪان اڳ ليڪچر ڏنا ويا، ائين ته لکيل ڪونهي ته ڪو ٻيو شاعر به هئو، جنهن پنهنجو شعر پڙهيو هئو. ڪو شاعر هئو ئي ڪونه. The Dawn کي سانڍي رکيو ويو آهي، اها به سارهه جوڳي ڳالهه آهي. اها به سچيل حقيقت آهي ته ومي ڏاڍو سهڻو ٿي لکي، ڪويتائون به سهج - ڀاوَ سان آهن، وميءَ جي شخصيت

پسائي ٿي. 'اَسين اُن وقت لڪ - چپ راند ڪنداسين'. توهان چوندا، هٽلر ۽ گانڌي لفظن ۾ علامتون آهن، ان سبب ته انگريزيءَ ۾ ترجمو ٿي مشهور ٿي ويئي آهي، توهان برابر آهيو، نعرا ئي پري پري تائين پهچي پڙاڏا ٿي گونجندا آهن، عام پڙهندڙن لاءِ ايترو ڪافي آهي. نقاد ته علامتون پاڻ چنبڙائيندا آهن، جيئن به چاهن. نقشو پارت جو به اهڙي نعريبازي آهي، خوشفهميون خلقي ٿي، سمجهڻ وارا سمجهن ٿا، نقشا ۽ ليڪون ئي ممڻ مچائينديون آهن، خون جون نديون وهنديون آهن، بنئي ۽ جي پيءُ مٽيءَ سان راند ڪئي آهي، چوي ٿو :

منهنجو پارت ته آهي/ منهنجو ڪارخانو / منهنجي هيءَ جهوپڙي/ ۽ منهنجو پريوار. ستيش ته پارت بدران هندستان ٿو لکي. سائين اِنڊيا به پلي لکو اسانجي ديش جا ٽي نالا آهن، اسان کي ته ٽيئي نالا قبول آهن، پر ڪن کي پارت قبول ڪونهي، ڪن کي هندستان قبول ڪونهي، ڪن کي صرف اِنڊيا قبول آهي. ڳالهه آهي ته منجهائيندڙ. ڪنهن به ديش جا هڪ ئي وقت، هڪ ئي دؤر ۾ ٽي نالا هئڻ ته نه گهرجن، منهنجيءَ جاڻ ۾ ٻئي ڪنهن به ديش جا ڪونهن، البت الڳ الڳ دؤر ۾، ملڪن جا ڀيا ڀيا نالا رهيا آهن. توهان چوندا اهي منطق ۽ بحث ڪوتا لاءِ ڪهڙي ڪم جا، ڪويتا ته ڪويتا آهي، صرف Enjoy ڪيو، مچان ٿو، هئڻ به ائين گهرجي. سونهن ۽ سينگار جو درشن، سترنگي انڊلٺ، ماڪ جي شفاف سُرهاڻ، وجون ۽ وسڪارا، ڪنهن به وياکيا جا محتاج ڪونهن.

هٽلر ۽ گانڌيءَ واري ڪويتا هيئن لکون : اما ۽ بابا هڪ ٻئي جي پاڪرن ۾ هئا / پاڻ ۽ پاجائي هڪ ٻئي سان ڏند پئي ڏنا / اسان لڪ چپ راند پئي ڪئي. ستيش چوندو، مزو نه آيو، ايوڳي ايوڳي آهي، انگريزيءَ ۾ ترجمو نه ٿيندي، مشهور نه ٿي سگهندي. نقاد هميشه برابر ليکيا ويندا آهن، علامتون ته ٿيون ڪون Loud ٿيڻ گهرجي. Silent Poetry صرف اڪيلائي خلقيندي آهي. ڪڪ ٿيو پئجي.

اللہ جي آس ڪري، هليو هُئائين
چارڻ ٻڌا چنگ کي، جھورا ۽ جھائين

جھورا ۽ جھائين ڪھڙيءَ وياڪلتا جا چٽر آهن. جھوري ۽ جھورا تہ ڳالھہ ساڳي، جھائين لفظ کي ڪيرپرکي. ترجمو ڪندڙ ڇا لکي. چنگُ چوريندڙ اکثر ڻل ڦل، ڳانا ڳانيون، مٽيا موتي پنھنجي ساز کي ٻڌي سنواريندا آهن، سھڻو بڻائيندا آهن، ۽ ائين، موسيقيءَ سنگيت کي، سُرَ ۽ سازَ کي پنھنجو اِشٽ - ديو مڃيندا آهن، بيچل تہ پنھنجا وِسوسا، ڳٽتيون ڳارا ڪٽي، اللہ ۾ آسرو رکي، هليو هئو.

ومي چوي ٿي انگريزي ترجمو سنو ٿيو آهي. اَنجو ماڪيجا ۽ دلگير صاحب جھڙي اُستاد شاعرگڏجي ڪيو آهي. انجو ماڪيجا انگريزيءَ جي ماهر آهي، پر سنڌي ڪانہ ڄاڻي، دلگير صاحب سنڌي شاعريءَ ۾ وڏو نالو آهي، ان ڪري اهو ڪمال ٿي سگھيو آهي. (ارجن شاد ڪان بہ ان ڪم ۾ مدد ورتي ويئي هئي.) ڏنل صرف ٽن بيتن جا ترجما آهن، انُھن مان ٻن ۾ تہ اوڻايون آهن. پھريون بيت آهي، 'پائي ڪانُ ڪمان ۾ ميان مارم مون/مون ۾ آهين تون، متان تنھنجو ئي توکي لڳي.'

with arrows in your bow, shoot me, but beware, my friend, you are within me, you may strike yourself

لڳي جو مطلب، نقصان پھچائي، strike بدران hram لفظ صحيح آهي.

you may hram yourself

ٻيون بيت آهي : سنھيءَ سُئيءَ سبيو، مون مارن سين ساھُہ
ويڙهي سارِيان سومرا، گولاڙا ۽ گاھُہ
هِنيو منھنجو هُت ٿيو، هِت مٽي ۽ ماھُہ
پڪن منجھہ پساھُہ، قالب آهي ڪوٽ ۾

ترجمو صرف پھرئين ۽ چوٿين سٽ جو ڏنو ويو آهي، وچين ٻن سٽن جو ترجمو ٿيڻ، بيحد مشڪل ٿي پوي ها، دلگير صاحب ڏاھپ ڪئي آهي.

به سرل ۽ دلڪش آهي، ڪوتا پڙهڻ جو انداز به سلوڻو ۽ دلفريب، ڪيس گهڻيون ڳهٽيون واڌايون، peace conference جو منهن مٿي ڪري آئي. ومي ۽ جون ڪويتائون لڙ ڇهيون آهن، جهول پرجي ويندو آهي.

اِجازت هجي ته 'شاهه جي رسالي جا پارٽ ۾ ٿيل ترجما' تي به توهان سان جُهِٽ پِٽ ڪيان. ومي ۽ هي ۽ مقالو، گنڀيرتا سان، پنهنجي ڪوي من جي درشٽي ۽ سان پرکي، لکيو آهي. لکي ٿي، ترجمن ۾ ڇڳيون لوٽايون ۽ ڪوتاهيون آهن.

(Quote) 'ان هندي ترجمي ۾ جي ۵۰ ڪن سٺا بيت آهن ته ڏيڍ سو ڪن بيت اهڙا آهن، جيڪي معنيٰ، ڀاو، ٻولي، عبارت، تهذيبي ڄاڻ، سوچ ۽ ويچار جي آڌار تي يا ته ڪچا ڦڪا آهن يا ماٺهين غلط آهن.'

سوچون ٿا ته واضع ٿو ٿئي ته هرڪنهن ٻوليءَ جا ناز انداز، مرم ۽ ملهه ڪجهه ٻيا آهن، نتائڻ ۽ محائڻ به پنهنجي ڍنگ رنگ جو آهي، ٻولين جي ڄاڻ سان گڏ ڪوي- من واري اِچ اُسات به ترجمان وٽ هئڻ گهرجي. صرف تعليمدان هيءَ مامَ مشڪل ئي سمجهن. شاهه سائين ته اٿاهُ آهي، هرڪنهن وٽ هن مهان شاعر لاءِ آدر ۽ عقيدت آهي. اسان وٽ اُها معصوميت واري نيڪ پاونا ڪانهي، ڪروٽا ڪانهي. اسان کي اِڄ جي دور جي نفرتن ۽ وارداتن ٻالي نپائي، سچو پينگو بڻائي ڇڏيو آهي. گيتانجليءَ جو ترجمو خود مها ڪوي ٽئگور ڪيو آهي، گهڻيون ڪويتائون آڌياتمڪ گيان ڏيان واريون آهن، اُها لهر ان دور ۾ يورپ جي ملڪن لاءِ نئين Fresh هئي. ٽئگور جون ٻيون ڪويتائون، ڪو ٻيو رس - پان ٿيون ڪرائين. شاهه گهڻو مٿاهون آهي، شاهه جي آڌياتمڪتا ڏسو ؛

ري ٿنيي، ري ٿوٽئين، تون ڇپر تون ڇانئِ
ڪُهاڙو ڪهائِ، توکي معلوم سڀ ڪيِ

ٻئي سٽون الڳ الڳ مضمون واريون آهن، ڪجهه پري، پري، ته به جڙيل آهن.
سڄڻ ۽ سائيهه ڪنهن اٿاسيءَ وسري

ان جي سوچَ لوچَ، آڌياتمڪتا، من جي تڙف پياس جو درشن ٿي ڪرائي.

نيزاريءَ واري. ڇڏيو يار توهان نہ سمجهندا، نعرا هڻو ۽ علامتون ڳولهيو، اِها ڪار آهي سياڻن جي، مست ملنگ ڪي ٻيا هوندا آهن.

ساحر لڌيانويءَ جو هيءُ شعر مونکي ايڪاگرتا ڏانهن وٺي ويندو آهي.

روان هئہ چوتي سي ڪشتي، هوائون ڪي رخ پر
ندي ڪي ساز پي ملاح گيت گاتا هئہ

پرڪرتيءَ جا انيڪ درشيہ آهن، انيڪ انيڪ معنائون، آدڪان حياتيءَ جي ندي، ملاحَ تون ۽ مان. ماڻ ئي مان. ڀلي ترجمو ڪيو، convey نہ ڪري سگهندا. سنڌي موزون شاعريءَ ۾ بہ ڪيترا ڪيترا اهڙا شعر ملندا.

ٽانوَ ڪٽي تي گهمي ڪنيارڻ
جسم سڄوئي چيڪي مٽي

اڄ ڪلهہ ترجما گهڻا ٿي رهيا آهن. ساهتيہ اڪادمي بہ ترجما چاهي ٿي، Award بہ هر سال ڏئي ٿي. گهڻو ئي ڪجهہ ٿئي پيو سيني جو سواڳت آهي، شڪرگذار آهيون، مستڪ ٿا نِوايون.

68, Neel Kanth Bunglows -1,
Near Mother Dairy,
P.O. BHAT. Dist. - 382428 (Gujarat)

پهرئين سٽ جو ترجمو ڏسو:

تيڻ گهرجي with a fine needle, my spirit is attached to Maroos

سنهي لفظ لاءِ with a thin needle my spirit is sewed with Maroos

Thin برابر آهي، fine چو. مارئيءَ وٽ غريباڻي سادي سنهڙي سُئي آهي، غربي ئي تہ مارئيءَ جو stauts آهي. سبڻ لاءِ بہ sewed لفظ برابر آهي، Attached لفظ چو. پوءِ بہ ومي چوي ٿي تہ ڪمال ٿيو آهي، پلي چوي.

ومي پاڻ چوي ٿي، Quote 'ترجمو تڏهن ئي ممڪن آهي، جڏهن ٻنهي ٻولين تي پڪڙ هئڻ سان گڏ، اصل لکندڙ جي سنويدنشيلتا بہ پڪڙي سگهي.' 'شاه کي محسوس ڪرڻ بہ ضروري آهي.'

شاهہ جي شبد رچنا **سنهيءَ سُئيءَ سُبيو مون مارُن سين ساهہ** تجنيسحطي Allitiration ۽ نرمل سپاوبڪ سادگي **پکن منجهہ پَساهُ، قالب آهي ڪوٽ** ۾ (مون مارن، منجهہ ۾) شاهہ کي ترجمو ڪرڻ وارن شاهہ جو نثر ۾ بہ صحيح نموني ترجمو نہ ڪيو آهي. **شاه جي موزون شاعري آهي.** سچ تہ شاعريءَ جو ترجمو نہ صرف ڏکيو آهي، پر ممڪن بہ نہ لڳندو آهي، قافيا هرڪنهن ٻوليءَ جا، شاعريءَ ۾ جُڙيل هوندا آهن ۽ شعر کي رنگ بخشيندا آهن، ٻولين وٽ پنهنجو پنهنجو مزاجُ ۽ نفاستون آهن، ترجمان کي لاچارُ ٻٽائي ڇڏيندريون آهن. ترجمي ۾ ڪلون ۽ ڪڪڙيون چوُسٽيون پونديون آهن، ٻوليءَ جو رسُ ۽ سَوادُ ٻيءَ ٻوليءَ ۾ نٿو اَچي سگهجي.

نظماڻو نثر ڪويتائن جو ترجمو سوکائيءَ سان ٿي تو سگهي، اُهي اڪثر Loud هونديون آهن، ڪويتائن ۾ ڪوتا کي کولهڻو پوندو آهي. 'اسان لڪ چپ راند پئي ڪئي' اِها سٽ، ڪوتا جا عڪس ڪٽي ٿي اَچي. ڪهڙي لڪ چپ راند، هرڪو ڪندو آهي، پنهنجي موج مزي مستي واري، راند سڄي عمر هلندي ٿي رهي. جنهن وٽ دل آهي، اُن وٽ راند بہ آهي. اکين سان ڪندا يا هٿ ڇُراند واري، رسڻ واري، منٿ سان مڃائڻ واري، نٽائڻ يا آزي

شڪر جو مونکي چيمبور جي سنڌ ڪاسماپاليٽن هاءِ اسڪول ۾ ماستري مِلي وئي. پگهار شايد سؤ ٻه ڪونه هو. ٻه ويلا مارواڙيءَ جي ريسٽارنٽ مان ڊبل لوڻيءَ ۽ پڪوڙا کائي پيٽ ۾ وجهبا هئا. اِئين گذر ٿيندو هو.

نوڪريءَ تان ڇُٽي اَچبو هو ٺاڪر چاولا جي دڪان تي. داس طالب 'سُهٽي' مخزن ۾ 'ڪٽ ۾ منگهڻ' ڪالم لکندو هو. سوبهه ڪاليج مان موٽي اَچي چانهه جو چشڪو وٺندو هو.

ٺاڪر چاولا منهنجي هڪ ڪمري واري گهر ۾ مون سان گڏ رهيو. سون ورنِي دل هُئس. جنهن کي اُڌار کپندي هئي، تنهن جي ڊوڙ ٺاڪر تائين. اُها اُڌار ڪيس شايد ئي ڪنهن پلمانس موٽائي هجي؛ پرمان نه سنيران. ٺاڪر گهٽڻ جي مدد ڪئي. پنهنجيءَ هَڙَ کي گاسو ڏيندو هو، پر هن ڪنهن جي شڪايت نه ڪئي.

ليڪڪن، شاعرن سان هُنَ وڏا وڙ ڪيا. هُنن جا ڪچا ڦڪا شعر، ڪهاڻيون ۽ ليک هن خوشيءَ ڇپائي پڙهندڙن تائين پهچايا. هُن ٻاهريون نماءُ ڪري پاڻ کي سرخرو ڪونه ڪيو. سندس نندي ڀاءُ جيوت چاولا ٻه سالهيون وڪون ڀريون. سهٽي ڪتاب گهر معرفت هُن سئو سنڌي ساهت پڙهندڙن تائين پهچايو.

ڪلاڪارن، ساهتڪارن سان ٺاڪر جو لڳاءُ پڇاڙيءَ تائين هليو. رائيٽرس آرٽسٽس ويلفيئر فائونڊيشن، جنهن لاءِ ساهت پريمين دل کولي مدد جو هٿ ڊگهيريو هوس، تنهن معرفت گهرجائو ساهتڪارن ۽ ڪلاڪارن کي بيماريءَ سيماريءَ ۾ هن نه فقط مالي مدد ڪئي، سندن دوا درمل جا بل ڀريا ۽ کين اسپتال ۾ داخلا وٺي ڏني پر هُنن جي ويمي جا پريميم ڏيئي سهايتا ڪئي.

سيتا سنڌو ڀون جو منچ ڪلاڪارن جو منچ ٿيو. ڀڳت، ساز، سنگيت جي محفلن ۾ فنڪارن کي پذيرائي ملي. ان ڪارج ۾ گهٽي ۾ گهٽي سات ڪيس پنهنجي جيون ساٿڻ پارو چاولا جو رهيو.

ٺاڪر چاولا رڳو منهنجو يار ڪونه هو. هو هر ساهتڪار ۽ ڪلاڪار جو قدر ڪرڻ وارو قربدار دوست هو. مون کيس ويجهائيءَ تان ڏٺو. لا طمع، سادو ۽ سچو.

شل جتي هُجي، شانتيءَ ۾ هُجي!

B-33 Aaram CHS,
Vakola, Santacruz (E),
Mumbai - 400055

ناڪر چاولا

.... رهيون هاڻي فقط آهن در و ديوار جون ڳالهيون

ناڪر چاولا سان جاڻ سڃاڻ اٽڪل ٥٠-٥٥ سال اڳ ٿي. ورهاڱي بعد اُهو اسان جي ڏولاون جو وقت هو. عمر ۾ مون کان سال اڌ وڏو هو. پوءِ به عمر جو سَنڌو لَڪا وارو ڪونه لڳو.

خبر ناهي ته ساهت جي چٽڪ سنڌ ۾ لڳي هُئس يا نه. پر هِند ۾ جڏهن مُن سهڻي ماهوار مخزن ڪڍي تڏهن هُن کي اسان 'ناڪر چاولا آف سُهڻي' سان سڃاتو.

سُهڻي پارت ۾ شروع ڪيل ماهوار مخزنن ۾ وڏو نالو ڪڍيو. سندس پيءُ جيوت چاولا کي سنڌي ساهت لاءِ گهڻو پيار هو. شايد ننڍي پيءُ جو اثر هوس؛ جنهن سبب سندس چولي کي به چٽڪ لڳي هئي، سو مان چئي نٿو سگهان.

اسين بيئي سرگردان، نوخيزاڻ آزمودگار. هُو ڏنڌي جي ڳولهڻ ۾ پريشان ته مان نوڪريءَ جي تلاش ۾

فورٽ ايراضيءَ ۾ هيري درياڻيءَ، پيسا وياج تي وٺي، هڪ ننڍي پريس ڪڍي. ناڪر به ڏِڪا ڏوما کائي فيروزشاهه مهتا روڊ تي هڪ واچن جو دُڪان کوليو - وراڻتي واچ ڪمپني. هيري درياڻيءَ سان ملاقات ناڪر چاولا جي دُڪان تي ٿي. شايد هيري کي چؤ چاءِ يا سفارش ڪري ناڪر مونکي پريس ۾ نوڪري وٺي ڏني. روزگار ته مليو پر پگهار کان جواب. چي جڏهن ڪلائينٽس کان ڊائرين جي ڇپائيءَ جا پيسا ملندا، تڏهن پگهار ڏيندس. ڊائريون پريس ۾ ته ڇپيون ڪونه. ڪنهن بيءَ پريس ۾ درياڻيءَ ڇپائي ڪمپنين کان پيسا به وصول ڪيا، پر منهنجو پگهار نه مِلي نه مليو. منهنجو ڪم هو اُنهن دلالن کي پرچائي واپس موٽائڻ. ها، بئين ٽئين ڏينهن درياڻي ايراني ريسٽارنٽ ۾ مونکي تازو نهيل گلاس ڪيڪ کارائي چانهه پيئاري، لاپتا ٿي ويندو هو. به ٽي ڏينهن وري ڱم ناڪر اَچي ششدر ٿيو. نوڪري به وٺي ڏنائين ۽ پگهار مون کي ملي ڪانه.

جي بہ همت افزائي پيا ڪريو، سني ڳالهہ آهي. ومي Deserves it. توهان جا سمپادڪي ليک سوچڻ لاءِ آماده ڪن ٿا. وميءَ جون ڪوتائون وڻيون.

تنهنجو سوڙهو ٿيندڙ پاڪر
مون سمجهيو تنهنجو پيارُ
خبرئي ڪانہ پيئي
ڪڏهن منهنجو دم گهٽجي ويو.

اڄ جي ڪوتا ۾ آتم اظهار جو عناصر جهجهو آهي. واسديو موهيءَ جو اثر ارجن حاسد تي بہ ٿيو آهي گهاٽا يار جو آهن. ’ديش پتا‘ ڪهاڻي وڻي.

ڊاڪٽر ستيش جي ڪٽ، ومي سدارنگاڻيءَ جي ’سونهري رنگ جي ڪارڻ‘ ۽ ’سچ الائي ڪٿي ڪِري پيو‘ عالماڻي آهي. ’رچنا‘ جو ملهہ مٿي ڪري ٿي. رچنا معيار قائم رکي ويٺي آهي. منهنجون شڀ ڪامنائون.

بنسي کوبچنداڻي (ممبئي)

’رچنا‘ جو ۱۳۸ انڪ مليو. مهرباني. دوست ڀڳوان اٽلاڻيءَ جو ڪوَرپيج تي فوٽو ڏسي دل بيحد خوش ٿي. ڀڳوان اٽلاڻي نہ صرف سنڌي ادب جي شيوا ڪئي آهي پر هندي ادب ۾ بہ سنو يوگدان ڏيئي هڪ سنڌي اديب پنهنجو نالو روشن ڪيو آهي. هو صاحب ڪيترين سنستائن سان جڙي دل سان ڪم ڪيو آهي ۽ وري هڪ پيارو اِنسان بہ آهي. منهنجون ڀڳوان اٽلاڻي ۽ رچنا پريوار کي واڌايون.

اِنڊين اِنسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجيءَ کي ڀارت جي بهترين سنستا تسليم ڪري سنڌو پتي مهاراج ڏاهرسين سماروهہ سمتيءَ پاران سهڻي شيلڊ ۽ اِنعام ملڻ تي منهنجون دلي واڌايون.

سنڌي ادب جي راهہ تي ’رچنا‘ جو يوگدان املهہ آهي. توهانجو لکيل ايڊيٽوريل هميشه وانگر Thought Provoking آهي. سائين هريش واسواڻيءَ تي لکيل توهانجي قدرشناسي بہ وڻي. مونکي ڪيترين ڳالهين جي خبر پيئي. شعر وڀاڳ ۾ واسديو نرمل جا ٽنها ۽ ڏيڊڪ وڏيڪ پسند پيا. ڀڳوان اٽلاڻيءَ جي ڪهاڻي توازن ۾ من جي اندرين تهن جي اوک ڊوک آهي. واسديو موهيءَ جي هند جي سنڌي ڪهاڻي (1980 to today) بہ ڏاڍي محنت ۽ لگن سان لکيل مقالو آهي. ڊاڪٽر ستيش روهڙا جي موهن گيهاڻيءَ جي ڪتاب ’رڻ پٽ‘ تي ڪٽ بہ سني لڳي.

ايس. ڊي بصراڻي (جهوناڳڙهه)

رچنا انڪ ١٤٠ پهتو. سنڌي ساهتيه جڳت جي پرتيڀاشالي هستي هريش واسواڻيءَ جي دلڪش فوٽوءَ خاص ڌيان ڇڪايو. سمپادڪيه ليک ۾ پروفيسر نامديو تاراچندانيءَ هن ڀوڳڻي شخصيت جي باري ۾ جيڪو لکيو آهي اهو ڪاڳر ۾ ساگر سمان آهي. پروفيسر هريش واسواڻيءَ جي اسان کي اڄا گهڻي ضرورت هئي - پڇلي لکڻ بند ڪيو هئائون، پر ڪڏهن ڪڏهن هڪ جهلڪ ملي سگهي ها ۽ هاڻي روبرو ملڻ جي خواهش پوري ٿيڻ جي اميد ختم ٿي ويئي آهي - جنهن سبب خوب دک جو احساس ٿي رهيو آهي - هن ڪامل اديب بابت رچنا ١٤٠ - انڪ ۾ جن جن - جيڪو به لکيو آهي سڀ دل کي ڇُهي ٿو - سندس ڌيءَ شيفاليءَ جو ليک 'بچت کاتو بند ٿي ويو'، ارجن حاسد جو 'ادب سان ٻيلو آهيان' ۽ هين ليکڪن پروفيسر هريش واسواڻي بابت گهڻي ڄاڻ ڏني آهي - جن جن اديبن جا ليک هن انڪ ۾ ڏنا ويا آهن اُهي سڀ ادب جي هن مهان شخصيت جي خوب نزديڪ رهيا آهن. رتن آڏتاڻي جي هريش واسواڻيءَ تي لکيل ڪويتا به خاص ڌيان ڇڪايو آهي.

هريش واسواڻيءَ جي لکڻيءَ جي خوشبوءِ سرحد جي هِن پارءَ سرحد جي هُن پار به برقرار رهي آهي.

سائين اِندر پوڄواڻي هڪ اهڙو شخص هو جنهن اُسرندڙن کي همٿايو ۽ سنڌي ادب ۾ هريش واسواڻي - اِندر پوڄواڻيءَ جي دين آهي. هڪ ننڍي شهر ٻانٽوا جي هاءِ اسڪول ۾ پڙهائيندڙ اِندر پوڄواڻيءَ سنڌي ادب ۾ ٻيا به ڪيترا موتي ڏنا آهن جن جو سنڌي ادب ۾ گهڻو يوگدان رهيو، اُنهنمان آهن هيرو شيوڪاڻي، تيرٿ چانڊواڻي - نروتم 'ساقي - جي. ايم. ڪنواڻي 'ڪمل' ۽ ٻيا. سنڌي ساهتيه ۾ 'تنها' اندر پوڄواڻيءَ جي دين آهي ته 'نئين ڪويتا' هريش واسواڻيءَ جي دين آهي. ٻنهي پنهنجي اعليٰ ترين رچنائن سان سنڌي ساهتيه کي خوب سنواريو آهي.

جڳديش لڇاڻي (الهاسنگر)

'رچنا' جو ١٢٩ انڪ پهتل آهي يادگيريءَ لاءِ شڪرگذار آهيان. ڪور تي وِمي سدارنگاڻيءَ جو فوٽو وڻيو. توهان پراڻي پيڙهيءَ سان گڏ، نئين پيڙهيءَ

Declaration Regarding Ownership & Other Details for Sahit ain kala ji "Rachna" FORM IV (Rule 8)

1. Place of Publication	:	**Indian Institute of Sindhology** Ward 4A, Near Santoshi Mata Mandir, Adipur - 370205
2. Periodicity of Publication	:	Quarterly
3. Name of Printer	:	Shri Lakhmi Khilani, Director,
& Publisher	:	Indian Institute of Sindhology
Nationality	:	Indian
Address	:	6, Maleer, Ward 4A/Plot 12 to 14 Adipur - 370205
4. Name of Editor	:	Shri Lakhmi Khilani
Nationality	:	Indian
Address	:	6, Maleer, Ward 4A/Plot 12 to 14 Adipur - 370205
5. Owner of the Publication	:	**Indian Institute of Sindhology** Adipur - (Kutch) 370205

I, Shri Lakhmi Khilani, declare that the details given above are true to the best of my knowledge and belief.

Dated : 01-03-2014 Sd/- **Lakhmi Khilani**

PUBLISHER

Visit our upgraded website: www.sindhology.org

Visit our upgraded website: www.RomanizedSindhi.org

Published and Printed by Lakhmi Khilani Director, on behalf of Indian Institute of Sindhology Ward 4A, Near Santoshi Maa Mandir, Adipur (Kutch) - 370205. Printed at Shree Sainath Offset Commercial Art Printers, Plot No. 127, Sector 1A, Gandhidham - 370201, Editor : Lakhmi Khilani.

جُهمر خاص زالن جو ناچ آهي. فقط ڍولڪ يا ٿالهہ جي تال تي. تال وٺڻ واريون زالون ٿالهہ يا ڍولڪ بہ وڄائن تہ مني مني سُرَ ۾ لاڏو يا سهرو بہ چون. زالن جو ٻيو جُهنڊ پيرا ڪڍي ۽ ڦيريون پائي. سنڌ جي جُهمر سونهن، نزاڪت، سُرَ ۽ تال جو ميلاپ آهي.

رام پنجواڻي

جَڙيَنِ، شادي، چنڊ تي، ٿا ڀراڻا ڪڍن،
هٿ ۾ ڏونڪا،تال تي، ٿا مستن جيان نچن،
نچندي ڇيڄ وڄهن، سنڌي منهنجيءَ سنڌ جا.

With Best Compliments from

Lal Hardasani

G.P.O.Box 9991
Hong Kong
Tel No. (Off.) 852-2850 5666
Fax No. (Off.) 852-2851 7061
Mobile No. - 9092 7864
Email-lal@lals-insurance.com

Four distinguished Artists & Writers

Anila Sunder, Shefali Vasdev, Sindhu Bhagia Mishra, Jaya Jadv

ور ۾ ١٣-١٥ ڊسمبر ٢٠١٣ تي آيوجن ٿيل وشو سنڌي سميلن ۾ سنڌالاجيءَ
طرفان لڳايل نماءَ ۽ بوڪ اسٽال ۾ مشهور نرتڪار اَنيلا سندر

سنڌي جاتيءَ جو نالو روشن ڪندڙ ٽي برک شخصيتون - ساڄي کان
جادواڻي (ليکڪا)، سنڌو ڀاڳيا مشرا (نرتڪار) ۽ شيفالي واسديو (جرنلسٽ)

Many are the ways that lead to God, -
many roads, many religions.

That which leadeth to God, - whatever
be the road man takes, whatever
be the religion he follows, - is
the simple path of selfless to
fellow-men and creatures.

When self is forgotten and man
lives only to bring happiness
to others, he is very close to God.

Dada J.P. Vaswani

RAM & VEENA BUXANI FOUNDATION
DUBAI

Sahit ain Kala ji RACHNA Registered with Registrar of Newspapers for India Registration No. GUJSIN / 2006 / 16540

For Year 2010

For Year 2012

BOOKS PUBLISHED BY SINDHOLOGY